Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
w Tomaszowie Lubelskim

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Tomaszowskiego na lata 2023 - 2030

Tomaszów Lubelski 2023

Wstęp 3
I. Proces tworzenia strategii 3
1.1 Uwarunkowania zewnętrzne – dokumenty regulujące zagadnienia z zakresu polityki społecznej w Polsce 3
1.2 Metodologia opracowania strategii 5
II. Diagnoza sytuacji społecznej powiatu 6
2.1 Położenie geograficzne i sytuacja demograficzna powiatu 6
2.2 Pomoc społeczna w powiecie tomaszowskim 11
2.2.1 Zasoby instytucjonalne pomocy społecznej powiecie 16
2.2.2 Główne powody korzystania z pomocy społecznej 27
2.2.3 Finansowanie pomocy społecznej w powiecie 31
III. Główne obszary problemowe w powiecie 34
3.1 Bezrobocie 34
3.2 Osoby z niepełnosprawnościami 39
3.3 Wsparcie rodziny i piecza zastępcza 54
3.4 Przemoc domowa 57
3.5 Starzenie się społeczeństwa 62
3.6 Rozwój społeczności lokalnej 64
IV. Priorytety i cele Strategii 68
V. Zarządzanie Strategią 75
5.1 Monitoring i ewaluacja 75
5.2 Ramy finansowe Strategii 76
5.3 Główni realizatorzy Strategii 78
Spis tabel 79
Spis wykresów 80

Wstęp

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Tomaszowskiego na lata 2023-2030 to dokument programowy, ukierunkowany na realizację polityki rozwoju powiatu w zakresie wspierania i prowadzenia działań na rzecz integracji społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Obowiązek uchwalenia i realizacji strategii przez samorząd terytorialny reguluje ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Do opracowania strategii ustawowo wyznaczone jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie.

Strategia jest dokumentem, który uświadamia społeczności lokalnej skalę zjawisk i problemów społecznych oraz wychodzi im naprzeciw, natomiast dla samorządu jest dokumentem stanowiącym kompleksowy zbiór celów, działań i metod ukierunkowanych na wprowadzenie rozwiązań w obszarze problemów społecznych. W strategii zapisano działania, które są kontynuacją działań strategicznych z lat poprzednich oraz nowe działania wynikające z aktualnej diagnozy potrzeb i problemów społecznych. Niniejszy dokument zawiera genezę i etapy tworzenia strategii, ramy prawne i zgodność strategii z innymi dokumentami, diagnozę problemów społecznych oraz plan strategiczny. Najbardziej obszerną część dokumentu stanowi diagnoza sytuacji społecznej, która została skonstruowana na podstawie określenia stanu aktualnych problemów społecznych występujących w powiecie tomaszowskim. Z diagnozy wynikają najważniejsze obszary problemów społecznych, które zostały ujęte w cele operacyjne oraz kierunki działań. Najważniejsze kwestie społeczne zidentyfikowano za pomocą narzędzia, jakim była analiza mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń lokalnej polityki społecznej (SWOT). Ponadto strategia zawiera misję oraz cele i kierunki działań, które stanowią podstawę rozwiązywania najważniejszych problemów społecznych oraz służą podnoszeniu jakości poziomu życia mieszkańców powiatu.

I. Proces tworzenia strategii

1.1 Uwarunkowania zewnętrzne – dokumenty regulujące zagadnienia z zakresu polityki społecznej w Polsce

Strategia rozwiązywania problemów społecznych, podobnie jak inne dokumenty strategiczne przygotowywane na różnych szczeblach administracji publicznej, jest dokumentem uwarunkowanym prawnie. Obowiązek jej opracowania wynika z art. 19 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tj. . Dz. U. z 2023 r., poz. 901 z późn. zm.), który w ramach zadań własnych powiatu przewiduje „*opracowanie i realizację powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami*".

Na treść i realizację strategii mają również wpływ inne akty prawne. Należą do nich między innymi:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz.483 z późn. zm.),

- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r., poz. 1526 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2023 r. poz. 100 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1426 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2023 r. poz. 735 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 2241),
- ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2023 r., poz. 2151),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2023 r. poz. 1939 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 27 sierpnia 2009r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2023r. poz. 1270 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. 2023 poz. 1605 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r., poz. 571 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. z 2022r., poz. 2240),
- ustawa z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelem Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. poz.583).

Na kształt strategii mają również wpływ inne dokumenty strategiczne, wśród których są:

- Europa 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu,
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.),
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030
- Strategia Demograficzna 2040;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030;
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej;
- Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030;
- Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna na lata 2021-2035

Na poziomie regionalnym najważniejszymi dokumentami strategicznymi dla Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Tomaszowskiego na lata 2023-2030 są:

- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 20230 roku;
- Program Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027;
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2021-2030.

1.2 Metodologia opracowania strategii

W pracach nad przygotowaniem dokumentu uczestniczył Zespół zadaniowy do spraw opracowania Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2023-2030, powołany przez Dyrektora Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim Zarządzeniem nr 4 z dnia 20 czerwca 2023 roku. W skład zespołu weszli pracownicy Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim:

- Anna Żmuda, koordynator prac Zespołu,
- Renata Komadowska,
- Maria Pachołek ,
- Katarzyna Bucior,
- Marta Harbuz,
- Joanna Witkowska,
- Barbara Kudlicka,
- Daniel Knap,
- Agnieszka Lewko.

Etapy opracowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych

I etap: Analiza danych zastanych czyli bieżącej dokumentacji urzędowej, danych demograficzno-gospodarczych, trendów społecznych. Na tym etapie ocenie poddaje się również otoczenie jednostki samorządowej. Dodatkowym sposobem na określenie możliwości i ograniczeń powiatu tomaszowskiego jest analiza SWOT, wskazująca na mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia.

II etap: opracowanie analizy SWOT powiatu tomaszowskiego określającej możliwości i ograniczenia powiatu tomaszowskiego a także jego szanse i zagrożenia.

III etap: Sformułowanie misji i misji strategii. Wizja zawarta w strategii jest pewnym obrazem, do którego dąży powiat tomaszowski za sprawą realizacji celów w niej wskazanych, natomiast misja określa nadrzędny powód opracowania dokumentu.

IV etap: Określenie celów priorytetowych i zadań. W następstwie prawidłowo przeprowadzonej analizy strategicznej możliwe jest wskazanie głównych obszarów problemowych występujących na terenie powiatu tomaszowskiego. Identyfikacja najważniejszych problemów społecznych i określenie kierunków działań minimalizujących ich skalę.

V etap: Wskazanie sposobu wdrażania i kontroli realizacji strategii. Ostatnim elementem dokumentu jest określenie planu, zgodnie z którym strategia będzie realizowana. Zarówno źródła i ramy finansowe, podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych celów, sposób komunikacji jak i sposób monitorowania mają ważny wpływ na stopień i jakość jej wdrożenia.

.

II. Diagnoza sytuacji społecznej powiatu

2.1 Położenie geograficzne i sytuacja demograficzna powiatu

Powiat tomaszowski jest jednym z 24 powiatów województwa lubelskiego. Położony jest w południowo - wschodniej części województwa i zajmuje obszar 1489 km^2. Graniczy z powiatami: hrubieszowskim, biłgorajskim, zamojskim oraz lubaczowskim. Południowo-wschodnia część granicy powiatu jest zarazem granicą państwa z Ukrainą. Geograficznie obejmuje Roztocze Środkowe, część Wyżyny Podolskiej /Kotlinę Pobuża/ i część Wyżyny Lubelskiej /Grzędę Sokalską i Padół Zamojski/. Siedzibą powiatu jest miasto Tomaszów Lubelski. Powiat dzieli się na 13 gmin samorządowych. Gminy podzielone są na 223 sołectwa, obejmujące 236 wsi. W obrębie powiatu znajdują się:
- 1 gmina miejska: Tomaszów Lubelski,
- 3 gminy miejsko-wiejskie: Tyszowce, Łaszczów, Lubycza Królewska
- 9 gmin wiejskich: Bełżec, Jarczów, Krynice, Rachanie, Susiec, Tarnawatka, Telatyn, Tomaszów Lubelski.

Tabela nr 1 *Powierzchnia poszczególnych gmin w powiecie tomaszowskim na koniec 2022 roku.*

Wyszczególnienie	Powierzchnia
Powiat Tomaszowski	**1 489 km^2**
Bełżec	34 km^2
Jarczów	107 km^2
Krynice	74 km^2
Lubycza Królewska	207 km^2
Łaszczów	128 km^2
Rachanie	94 km^2
Susiec	191 km^2
Tarnawatka	83 km^2
Telatyn	112 km^2
Tomaszów Gmina	171 km^2
Tomaszów Miasto	13 km^2
Tyszowce	129 km^2
Ulhówek	147 km^2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powiat jest zróżnicowany krajobrazowo i kulturowo. Jest to obszar pogranicza oraz współistnienia i przenikania się kultur i religii, a także miejsce ważnych wydarzeń historycznych. Powiat posiada także niepowtarzalne walory turystyczno-przyrodnicze.

W powiecie występują problemy demograficzne i gospodarcze specyficzne dla tzw. ściany wschodniej, przejawiające się w niedoinwestowaniu infrastrukturalnym, nieefektywnej strukturze gospodarki decydującej o jej małej konkurencyjności, niskich dochodach mieszkańców i dość niskiej jakości zasobów ludzkich.

Powiat tomaszowski na koniec 2022 roku zamieszkiwało 77 963 osób (338 328 kobiet i 39 653 mężczyzn). Liczba ludności w powiecie stanowiła 3,85 % ogólnej liczby ludności w województwie i 0,20 % ogólnej ludności kraju. Obszary miejskie zamieszkiwało: 30,86 % osób. Najwięcej mieszkańców powiatu zamieszkuje gminy miejską Tomaszów Lubelski oraz gminę wiejską Tomaszów Lubelski – 37,40 % ogółu mieszkańców powiatu. Natomiast najmniej zaludnioną gminą jest gmina Krynice.

Tabela nr 2 *Ludność w gminach w powiecie tomaszowskim w 2022r.wg danych GUS*

Wyszczególnienie	Ludność	% w powiecie
Powiat Tomaszowski	77963	100
Bełżec	3137	4,02
Jarczów	3170	4,06
Krynice	3030	3,80
Lubycza Królewska	5640	7,23
Łaszczów	5567	7,14
Rachanie	4658	5,97
Susiec	7023	9,00
Tarnawatka	3792	4,86
Telatyn	3582	4,59
Tomaszów Gmina	11109	14,24
Tomaszów Miasto	18061	23,16
Tyszowce	5151	6,60
Ulhówek	4043	5,18

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W powiecie tomaszowskim nie widać szczególnych dysproporcji pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn. Proporcje pomiędzy kobietami a mężczyznami w poszczególnych gminach przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 3 *Ludność kraju, województwa, powiatu i gmin według płci, dane GUS z 2022 roku*

Ludność województwa, powiatu i gmin według płci			
Wyszczególnienie	**Ludność**	**mężczyźni (%)**	**kobiety (%)**
Polska	37776327	48,30	51,70
Województwo lubelskie	2024637	48,41	51,59
Powiat Tomaszowski	77963	49,16	50,74
Bełżec	3137	50,56	49,44

Jarczów	3170	49,59	50,41
Krynice	3030	49,44	50,56
Lubycza Królewska	5640	50,14	49,86
Łaszczów	5567	48,82	51,18
Rachanie	4658	50,39	49,61
Susiec	7023	49,74	50,26
Tarnawatka	3792	50,40	49,60
Telatyn	3582	49,36	50,64
Tomaszów Gmina	11109	49,48	50,52
Tomaszów Miasto	18061	47,40	52,60
Tyszowce	5151	50,15	49,85
Ulhówek	4043	48,63	51,37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Charakterystyczną cechą Powiatu jest wysoki udział ludności wiejskiej. Obszary wiejskie zamieszkiwało 53 905 osób, co stanowi 69,14 % ogółu mieszkańców.

Od wielu lat widoczny jest systematyczny spadek ludności z terenu powiatu. Jak zmieniała się liczba mieszkańców powiatu przedstawia poniższy wykres.

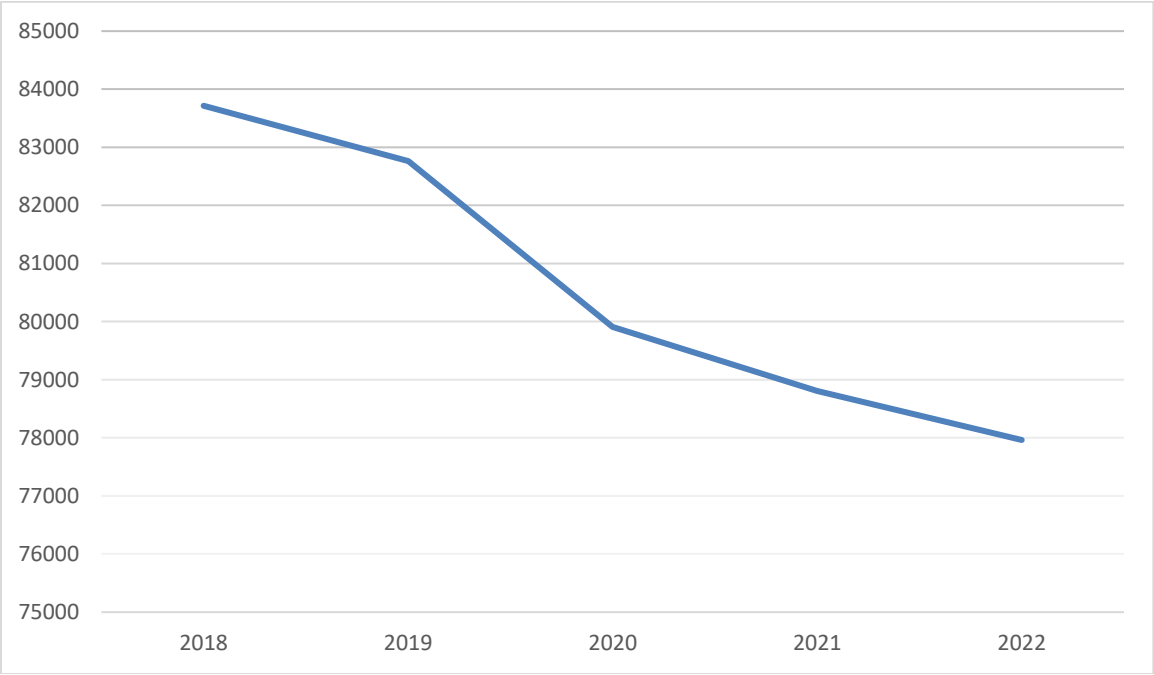

Wykres nr 1 Ludność powiatu tomaszowskiego według danych GUS, opracowanie własne

Niepokojące są prognozy ludności dla powiatu na następne lata. Prognozy opracowane przez Główny Urząd Statystyczny szacują, że w 2050 roku powiat tomaszowski będzie zamieszkiwało 55 759 osób, czyli o przeszło 28,48 % mniej niż obecnie. Niewątpliwie wpływ na taką sytuację będzie miał notowany od wielu lat ujemny przyrost naturalny w powiecie.

Tabela nr 4 *Prognozy ludności powiatu tomaszowskiego wg danych GUS*

Rok	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Liczba ludności	75 484	71 778	67 805	63 753	59 740	55 759

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

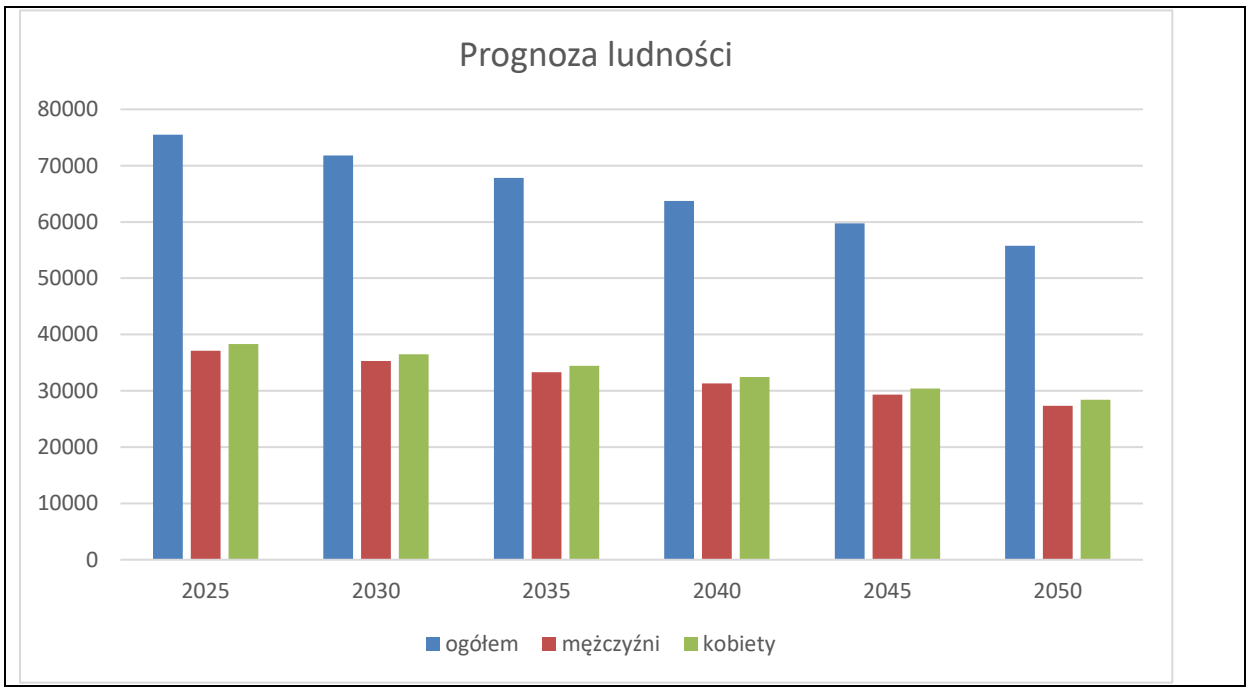

Wykres nr 2 *Prognozy ludności powiatu tomaszowskiego w latach 2025-2050* według danych GUS, opracowanie własne

Różnicę między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów w danym okresie w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, określa wskaźnik przyrostu naturalnego. Wartość dodatnia będzie oznaczać liczbę urodzeń przewyższającą liczbę zgonów, ujemna – odwrotnie. W powiecie tomaszowskim utrzymuje się ujemny przyrost naturalny, z tendencją do ciągłego spadku. Ujemny przyrost naturalny występuje w powiecie od wielu lat.

Tabela nr 5 *Przyrost naturalny w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022*

Rok	2018	2019	2020	2021	2022
Przyrost naturalny	-311	-428	-553	-673	-531

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Aby dokładniej zobrazować sytuację demograficzną powiatu tomaszowskiego, stosowne jest przedstawienie liczby ludności w podziale na płeć w podstawowych grupach wiekowych (wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny).

Tabela nr 6 *Ludność w powiecie tomaszowskim wg grup wieku w 2022r.*

Gmina	Ogółem	Mężczyźni				Kobiety			
		razem	w wieku:			razem	w wieku		
			przed-produk-cyjny (0-14)	Produkcyjny (15-59 kobiety 15-64 mężczyźni)	po-produ-kcyjny (60+ kobiety 65+ mężczyźni)		przed-produk-cyjny (0-14)	Produkcyjny (15-59 kobiety 15-64 mężczyźni)	po produ-kcyjny (60+ kobiety 65+ mężczyźni)
Powiat tomaszowski	**77963**	**38328**	**5510**	**26214**	**6604**	**39635**	**5205**	**21825**	**12605**
gm. m. Tomaszów Lubelski	18061	8561	1210	5641	1710	9500	1090	5056	3354
Bełżec	3137	1586	268	1080	238	1551	236	871	444
Jarczów	3170	1572	242	1052	278	1598	207	865	526
Krynice	3030	1498	213	996	289	1532	192	815	525
Lubycza Królewska	5640	2828	374	1997	457	2812	393	1601	818
Łaszczów	5567	2718	372	1826	520	2849	360	1530	959
Rachanie	4658	2347	335	1604	408	2311	280	1216	815
Susiec	7023	3493	464	2441	588	3530	513	1985	1032
Tarnawatka	3792	1911	298	1332	281	1881	264	1083	534
Telatyn	3582	1768	216	1233	319	1814	236	931	647
gm.w. Tomaszów Lubelski	11109	5497	913	3869	715	5612	862	3345	1405
Tyszowce	5151	2583	373	1747	463	2568	324	1389	855
Ulhówek	4043	1966	232	1396	338	2077	248	1138	691

Źródło: opracowanie własne według danych GUS

W strukturze ludności powiatu według podstawowych grup wiekowych najwięcej, bo 61,62% stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi 13,74%, a w wieku poprodukcyjnym – 24,64% ogółu mieszkańców powiatu. Analiza struktury wieku ludności wskazuje, że podobnie jak w kraju następuje proces starzenia się społeczeństwa powiatu.

Procentowy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym przedstawia poniższy wykres:

Wykres nr 3 Struktura ludności wg wieku w powiecie tomaszowskim, opracowanie własne

Porównując dane Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z lat 2002, 2011, 2021 wyraźnie widać, że na przestrzeni lat znacznie wzrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym co powoduje starzenie się społeczeństwa.

Tabela nr 7 *Ludność w wieku poprodukcyjnym w latach 2002, 2011,2021*

Lata	2002	2011	2021
Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym	15 656	16 178	18 921

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Narodowych Spisów Powszechnych Ludności i Mieszkań z lat: 2002, 2011, 2021.

2.2 Pomoc społeczna w powiecie tomaszowskim

Pomoc społeczna jest jedną z dziedzin polityki społeczeństwa państwa. Stanowi istotny element zabezpieczenia socjalnego. Jej rola ciągle wzrasta, gdyż zakres udzielanych świadczeń ulega systematycznemu rozszerzaniu. Coraz więcej osób i rodzin korzysta ze wsparcia w ramach tego systemu, a katalog spraw regulowanych przez przepisy prawa pomocy społecznej jest systematycznie rozszerzany. Podstawowym celem pomocy społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, z którymi własnymi siłami i wykorzystując własne zasoby i możliwości nie są w stanie sobie poradzić. Zadaniem pomocy społecznej jest także zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Główne zadania określone zostały przepisami między innymi: ustawy o pomocy społecznej, ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz innych.

Zadania powiatu wynikające z ustawy o pomocy społecznej:

Do podstawowych zadań powiatu z zakresu pomocy społecznej należy:

1) opracowanie i realizacja powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób z niepełnosprawnością i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka – po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami;
2) prowadzenie specjalistycznego poradnictwa;
3) przyznawanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki osobom opuszczającym domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze, schroniska dla nieletnich, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze;
4) pomoc w integracji ze środowiskiem osób mających trudności w przystosowaniu się do życia, młodzieży opuszczającej domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz okręgowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze, schroniska dla nieletnich, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe

ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze, mających braki w przystosowaniu się;

5) prowadzenie i rozwój infrastruktury domów pomocy społecznej o zasięgu ponadgminnym oraz umieszczanie w nich skierowanych osób;
6) prowadzenie ośrodków interwencji kryzysowej;
7) udzielanie informacji o prawach i uprawnieniach;
8) szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr pomocy społecznej z terenu powiatu;
9) doradztwo metodyczne dla kierowników i pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej z terenu powiatu;
10) podejmowanie innych działań wynikających z rozeznanych potrzeb, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych;
11) sporządzanie sprawozdawczości, informacji, analiz, raportów z realizowanych zadań
12) prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
13) realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia.

Zadania powiatu wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej:

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej Starosta Tomaszowski wykonuje za pośrednictwem Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim, które równocześnie wyznaczone zostało na Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej na terenie powiatu tomaszowskiego.

Zadania powiatu wynikające z zapisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej:

1) opracowanie i realizacja 3 – letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających między innymi coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;
2) zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo – wychowawczych;
3) organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo – wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
4) prowadzenie naboru kandydatów oraz tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych oraz prowadzenie działalności diagnostyczno – konsultacyjnej;
5) prowadzenie placówek opiekuńczo- wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym;
6) organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka, rodzin pomocowych i dyrektorów placówek opiekuńczo – wychowawczych typu rodzinnego oraz kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego, a także wspieranie psychologiczno – pedagogiczne osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą oraz prowadzenie poradnictwa i terapii dla osób sprawujących pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej;
7) organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności przez tworzenie warunków do powstawania: grup wsparcia i specjalistycznego poradnictwa;

8) kwalifikowanie osób kandydujących do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka oraz wydawanie zaświadczeń kwalifikacyjnych;
9) organizowanie szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego, wydawanie zaświadczeń ukończenia tych szkoleń oraz opinii dotyczącej predyspozycji do pełnienia funkcji dyrektora i wychowawcy w placówce opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego;
10) zapewnienie przeprowadzenia przyjętemu do pieczy zastępczej dziecku niezbędnych badań lekarskich;
11) prowadzenie rejestrów danych i przekazywanie tych danych do właściwego sądu o osobach zakwalifikowanych do pełnienia funkcji oraz pełniących funkcję rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
12) kompletowanie we współpracy z właściwym ośrodkiem pomocy społecznej dokumentacji związanej z przygotowaniem dziecka do umieszczenia w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka;
13) organizowanie dla rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka pomocy wolontariuszy;
14) współpraca ze środowiskiem lokalnym, w szczególności z ośrodkami pomocy społecznej z terenu powiatu, sądami i ich organami pomocniczymi, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz z organizacjami społecznymi;
15) zapewnienie pomocy prawnej osobom sprawującym rodzinna pieczę zastępczą, w szczególności w zakresie prawa rodzinnego;
16) dokonywanie okresowej oceny sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej;
17) przeprowadzanie badań pedagogicznych i psychologicznych oraz analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej, dotyczących kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka;
18) zapewnianie rodzinom zastępczym zawodowym i niezawodowym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka poradnictwa, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego;
19) sporządzanie sprawozdań rzeczowo – finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;
20) zgłaszanie do ośrodków adopcyjnych informacji o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających;
21) realizacja zadań wynikających z rządowych programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
22) wytaczanie za rzecz obywateli powództwa o roszczenia alimentacyjne;
23) organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka oraz placówki opiekuńczo – wychowawcze i regionalne placówki opiekuńczo- terapeutyczne, przez wspieranie procesu usamodzielnienia zgodnie z ustawą o pomocy społecznej;
24) finansowanie świadczeń pieniężnych dotyczących dzieci z terenu powiatu, umieszczonych w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo- terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych lub rodzinach pomocowych;
25) finansowanie pomocy na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie oraz zagospodarowanie przyznawanej osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny

zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo- wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo – terapeutyczne;
26) ustalanie odpłatności rodzicom za pobyt ich dziecka w pieczy zastępczej oraz innym osobom zobowiązanym do odpłatności a wymienionym w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
27) przekazywanie do biura informacji gospodarczej informacji o powstaniu zaległości z tytułu ponoszenia odpłatności przez rodziców dziecka przebywającego w pieczy zastępczej;
28) prowadzenie spraw związanych z obowiązkiem ponoszenia przez gminę właściwą wydatków na opiekę i wychowanie dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w wysokości i warunkach określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
29) prowadzenie spraw związanych z obowiązkiem ponoszenia przez inne powiaty wydatków na opiekę i wychowanie dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w wysokości i warunkach określonych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Zadania powiatu wynikające z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych:

Zadania obejmujące zakres pomocy osobom z niepełnosprawnością określone zostały w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Do zadań powiatu należy:

1. opracowywanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie:
   a) rehabilitacji społecznej,
   b) rehabilitacji zawodowej i zatrudniania,
   c) przestrzegania praw osób niepełnosprawnych;
2. współpraca z instytucjami administracji rządowej i samorządowej w opracowywaniu i realizacji programów, o których mowa w pkt 1;
3. udostępnianie na potrzeby Pełnomocnika i samorządu województwa oraz przekazywanie właściwemu wojewodzie uchwalonych przez radę powiatu programów, o których mowa w pkt 1, oraz rocznej informacji z ich realizacji;
4. podejmowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności;
5. opracowywanie i przedstawianie planów zadań i informacji z prowadzonej działalności oraz ich udostępnianie na potrzeby samorządu województwa;
6. współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób;

6a) finansowanie z Funduszu wydatków na instrumenty lub usługi rynku pracy określone w ustawie o promocji, w odniesieniu do osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu;

7. dofinansowanie:
   a) uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych,
   b) sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych,
   c) zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów,
   d) likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych,

e) rehabilitacji dzieci i młodzieży,
f) usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika;
g) zmiany samodzielnego lokalu mieszkalnego, o którym mowa w przepisach ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz. U. z 2021 r. poz. 1048), dotychczas zajmowanego przez osobę niepełnosprawną, w sytuacji braku możliwości zastosowania w tym lokalu lub w budynku racjonalnych usprawnień, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, odpowiednich do rodzaju niepełnosprawności lub jeżeli ich zastosowanie byłoby nieracjonalne ekonomicznie;

8. dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej;
9. pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych, ich szkolenie oraz przekwalifikowanie;

9a) przyznawanie środków, o których mowa w art. 12a ust. 1 i art. 26g ust. 1;
9b) realizacja zadań, o których mowa w art. 26, art. 26d i art. 26e;
9c) zlecanie zadań zgodnie z art. 36;

10. 10) kierowanie osób niepełnosprawnych, które wymagają specjalistycznego programu szkolenia oraz rehabilitacji leczniczej i społecznej, do specjalistycznego ośrodka szkoleniowo-rehabilitacyjnego lub innej placówki szkoleniowej;
11. współpraca z organami rentowymi w zakresie wynikającym z odrębnych przepisów;
12. doradztwo organizacyjno-prawne i ekonomiczne w zakresie działalności gospodarczej lub rolniczej podejmowanej przez osoby niepełnosprawne;
13. współpraca z właściwym terenowo inspektorem pracy w zakresie oceny i kontroli miejsc pracy osób niepełnosprawnych.

Zadania powiatu wynikające z ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

Zadania powiatu obejmujące zakres pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie określone zostały między innymi w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Do zadań powiatu należy:

1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;

3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy:

1) tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Zadania powiatu wynikające z ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami:

Minimalne wymagania służące zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami obejmują:

1) w zakresie dostępności architektonicznej:

a) zapewnienie wolnych od barier poziomych i pionowych przestrzeni komunikacyjnych budynków;
b) instalację urządzeń lub zastosowanie środków technicznych i rozwiązań architektonicznych w budynku, które umożliwiają dostęp do wszystkich pomieszczeń, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych;
c) zapewnienie informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy;
d) zapewnienie wstępu do budynku osobie korzystającej z psa asystującego, o którym mowa w art. 2 pkt 11 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych;
e) zapewnienie osobom ze szczególnymi potrzebami możliwości ewakuacji lub ich uratowania w inny sposób.

2) w zakresie dostępności cyfrowej – wymagania określone w ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych;
3) w zakresie dostępności informacyjno-komunikacyjnej:
a) obsługę z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się, o których mowa w art. 3 pkt 5 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się, lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu online do usługi tłumacza przez strony internetowe i aplikacje;
b) instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń opartych o inne technologie, których celem jest wspomaganie słyszenia;
c) zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania;
d) zapewnienie, na wniosek osoby ze szczególnymi potrzebami, komunikacji z podmiotem publicznym w formie określonej w tym wniosku.

2.2.1 Zasoby instytucjonalne pomocy społecznej powiecie

Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej, pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Jej zadaniem jest zapobieganie takim sytuacjom przez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem.

Zadania pomocy społecznej w powiatach wykonują jednostki organizacyjne – powiatowe centra pomocy rodzinie. Natomiast w gminach powołane są do tego ośrodki pomocy społecznej. W celu realizacji zadań pomocy społecznej gmina może tworzyć również inne jednostki organizacyjne Ustawa przypisuje tym instytucjom określone kompetencje realizowane w postaci zadań własnych samorządu gminnego i powiatowego oraz zadań zleconych samorządom przez administrację rządową.

Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonują następujące jednostki realizujące zadania z zakresu pomocy i integracji społecznej:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim,
- trzynaście ośrodków pomocy społecznej, w tym 4 miejskie i 9 gminnych ośrodków pomocy społecznej,
- Dom Pomocy Społecznej w Tyszowcach,
- Dom Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim,
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim,
- Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach,
- Ośrodek Wsparcia w Tomaszowie Lubelskim,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej w: Grabowicy, Muratynie i Tomaszowie Lubelskim,
- Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku,
- Środowiskowy Dom Samopomocy Dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Szarowoli,
- 2 świetlice środowiskowe: w Tomaszowie Lubelskim i w Majdanku,
- Klub Integracji Społecznej w Tomaszowie Lubelskim,
- 12 Klubów Seniora,
- Mieszkanie Chronione Wspierane w Ciotuszy Starej.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie jest jednostką organizacyjną podporządkowaną bezpośrednio Zarządowi Powiatu, realizującą zadania dotyczące: pomocy społecznej, pieczy zastępczej, wspierania osób z niepełnosprawnością, przeciwdziałania przemocy domowej i współpracy z organizacjami pozarządowymi, a wynikające w szczególności z:

- ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej,
- ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej,
- ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego,
- ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach,
- Uchwały Nr III/17/99 Rady Powiatu w Tomaszowie Lubelskim z dnia 29 stycznia 1999 r w sprawie powołania Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim.

Centrum opiera się na strukturze przyjętej w regulaminie organizacyjnym uchwalonym przez Zarząd Powiatu Uchwałą Nr 336/2018 Zarządu Powiatu w Tomaszowie Lubelskim z dnia 21 lutego 2018 roku z późniejszymi zmianami. Działalność Centrum finansowana jest z budżetu powiatu, dotacji celowych z budżetu państwa, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz innych źródeł. Centrum prowadzi gospodarkę finansową na zasadach obowiązujących w samorządowych jednostkach budżetowych.

Powiatowe centrum pomocy rodzinie realizuje zadania powiatu z zakresu pomocy społecznej. Zadania te zostały szczegółowo wymienione w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Tomaszowskiego na lata 2023 -2030 w punkcie 2.2 Pomoc społeczna w powiecie tomaszowskim.

Ośrodki Pomocy Społecznej

Ośrodki pomocy społecznej realizują zadania gmin o charakterze obowiązkowym do których zaliczamy m.in.: opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin

z grup szczególnego ryzyka; sporządzanie oceny w zakresie pomocy społecznej; udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym; przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych; przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego; opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem; praca socjalna; organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz usług sąsiedzkich; prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach treningowych lub wspomaganych; dożywianie dzieci; sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym; kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu; pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego; utworzenie i utrzymywanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenia pracowników; przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych; opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych;

Do pozostałych zadań własnych gminy należy: przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych; przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze; organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych w formie usług sąsiedzkich; prowadzenie i zapewnienie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki; opracowanie i realizacja projektów socjalnych; przyznawanie i realizacja usług wsparcia krótkoterminowego w domach pomocy społecznej; podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznanych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych; współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach poradnictwa zawodowego i o szkoleniach oraz realizacji Programu Aktywizacja i Integracja, o którym mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Kolejną grupą zadań realizowanych przez ośrodki, są zadania zlecone z zakresu administracji rządowej i finansowane z budżetu państwa. Wśród tych zadań są: organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną; prowadzenie i rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi; realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom i osobom, o których mowa w art. 5a ustawy; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielanie schronienia oraz zapewnianie posiłku i niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którym udzielono zgody na pobyt ze względów

humanitarnych lub zgody na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki; zapewnienie utrzymania oraz rozwoju systemu teleinformatycznego, a także sporządzanie sprawozdawczości i przekazywanie jej właściwemu wojewodzie, w formie dokumentu elektronicznego, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego.

Oferowana przez gminy pomoc społeczna wynika z rozeznanych potrzeb przy uwzględnieniu możliwości organizacyjnych i kadrowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej i opracowywana jest w formie gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Dom Pomocy Społecznej w Tyszowcach

Domy pomocy społecznej stanowią formę tzw. pomocy instytucjonalnej. Są one przeznaczone dla osób, które wymagają całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu. Na terenie powiatu tomaszowskiego od 1994 roku funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej w Tyszowcach, zwany dalej „Domem". Dom przeznaczony dla 150 osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych fizycznie.

Przedmiotem działania Domu jest zabezpieczenie mieszkańcom usług w zakresie potrzeb bytowych (zamieszkania, wyżywienia, odzieży) opiekuńczych (pielęgnacji, pomocy w podstawowych czynnościach życiowych oraz załatwianiu spraw osobistych) oraz wspomagających (udział w terapii zajęciowej, podnoszenie sprawności, aktywizowanie mieszkańców, umożliwienie zaspakajania potrzeb religijnych i kulturalnych). Dom zabezpiecza te potrzeby zgodnie z obowiązującymi standardami usług.

Wśród mieszkańców Domu są osoby przewlekle leżące, osoby na wózkach inwalidzkich, osoby wymagające częściowej lub całkowitej pomocy w samoobsłudze, osoby wymagające pomocy w spożywaniu posiłków osoby korzystające z przedmiotów ortopedycznych, środków pomocniczych).

Tabela nr 8 *Liczba mieszkańców Domu Pomocy Społecznej oraz koszt utrzymania mieszkańca*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba mieszkańców	142	144	127	118	114
Liczba osób skierowanych w danym roku	61	43	26	12	17
Zgony wśród mieszkańców	27	29	37	19	16
Miesięczny koszt utrzymania mieszkańca (w zł)	2 966,00	3 017,00	3 195,00	3 483,00	4 149,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Domu Pomocy Społecznej w Tyszowcach

W powyższej tabeli widoczny jest spadek liczby mieszkańców Domu w 2020 roku. Na zmniejszenie liczby mieszkańców wpływ miała epidemia COVID-19, ponieważ umieszczenia w placówce zostały czasowo wstrzymane, a po ich uruchomieniu wprowadzone były dodatkowe obostrzenia wynikające z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa mieszkańcom i personelowi Domu. W tym roku zmarło 37 osób, przy czym z powodu choroby COVID- 19, która wystąpiła w placówce na przełomie października i listopada 2020 roku, zmarło

4 mieszkańców. W kolejnych latach zaobserwować można, że jest niewystarczająca liczba skierowań nie pokrywająca się z liczbą zgonów wśród mieszkańców.

Niewystarczająca liczba skierowań do Domu jest wynikiem uregulowań prawnych, które nakładają na gminę kierującą osobę do domu pomocy społecznej obowiązek ponoszenia częściowej opłaty za skierowanego mieszkańca. Z tego powodu skierowanie kilku mieszkańców z danej gminy generuje dla niej koszty, często trudne do udźwignięcia, zwłaszcza w gminach o charakterze rolniczym, jakim charakteryzują się gminy powiatu tomaszowskiego. Dlatego też w przypadku konieczności zapewnienia mieszkańcowi całodobowej opieki gminy wybierają rozwiązania tańsze lub nieodpłatne dla samorządu, jak na przykład skierowanie do Zakładu Opiekuńczo- Leczniczego. Z tego powodu Dom boryka się z problemem wolnych miejsc, stałym spadkiem liczby mieszkańców oraz obniżającym się poziomem finansowania.

Dom Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim

Od 1 czerwca 2020 roku na terenie powiatu funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, zwany dalej „Domem". Dom przeznaczony jest dla 30 mieszkańców, dzieci, młodzieży i osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną. Dom powstał z inicjatywy Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim przy znaczącym udziale środków publicznych. Od października 2020 roku Dom działa na zlecenie powiatu tomaszowskiego, który w ramach otwartego konkursu ofert zlecił realizację tego zadania w okresie od 01.10.2020 r do 31.12.2024 r.

Tabela nr 9 *Liczba mieszkańców Domu Pomocy Społecznej oraz koszt utrzymania mieszkańca*

	2020	**2021**	**2022**
Liczba mieszkańców	8	9	14
Liczba osób skierowanych w danym roku	8	1	5
Zgony wśród mieszkańców	0	0	0
Miesięczny koszt utrzymania mieszkańca (w zł)	4 129,10	5 467,18	5 028,32

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Domu Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim

Dom jest placówką zapewniającą całodobową opiekę. Spełnia standardy określone w przepisach prawa. Pomimo bardzo dobrych warunków lokalowych oraz wysokiego standardu usług, Dom dysponuje wolnymi miejscami. Niewątpliwie na ten stan wpływ mają uregulowania prawne, które to nakładają na gminę kierująca osobę do DPS obowiązek ponoszenia opłaty za pobyt w Domu.

Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim

Kolejną jednostką organizacyjną realizującą zadania z pomocy społecznej oraz przeciwdziałania przemocy domowej na terenie powiatu tomaszowskiego jest Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim. Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim działa na podstawie Uchwały Nr XXVI/147/05 Rady Powiatu w Tomaszowie Lubelskim z dnia 21.10.2005r. Ośrodek jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej, świadczącą na terenie powiatu tomasowskiego interwencję kryzysową stanowiącą zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu w celu przywrócenia równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia

sobie, a dzięki temu zapobiegania przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej. Do zadań Ośrodka Interwencji Kryzysowej należy: prowadzenie działań interdyscyplinarnych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu; udzielanie natychmiastowej specjalistycznej pomocy psychologicznej, a w zależności od potrzeb – poradnictwa socjalnego lub prawnego w sytuacjach kryzysowych; udzielaniu tymczasowego schronienia na okres nie dłuższy niż 3 miesiące osobom doświadczającym sytuacji kryzysowej, w tym przemocy domowej, w szczególnie uzasadnionych sytuacjach, w których istnieje zagrożenie życia lub bezpieczeństwa ze strony otoczenia oraz w sytuacjach wywierających negatywny wpływ na psychikę człowieka i jej rozwój; inicjowaniu i prowadzeniu grup wsparcia, psychoedukacyjnych i terapeutycznych; opracowaniu i realizacji powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy domowej; opracowaniu i realizacji programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielanie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych kryzysem, w tym przemocą domową; opracowaniu i realizacji programów oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową; prowadzeniu działalności profilaktycznej wśród dzieci, młodzieży i ogółu społeczności lokalnej w zakresie problematyki przeciwdziałania przemocy, wzmacniania umiejętności radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych oraz promowania wzorców prawidłowego funkcjonowania rodziny; podejmowanie działań mających na celu wzmacnianie kompetencji zawodowych oraz przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu przedstawicieli służb i instytucji realizujących zadania na rzecz rodziny, szczególnie w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej; współpracy ze wszystkimi podmiotami działającymi na rzecz osób i rodzin dotkniętych kryzysem; udzielaniu poradnictwa specjalistycznego: psychologicznego, socjalnego, prawnego i rodzinnego na rzecz osób i rodzin sytuacji trudnej; podejmowaniu innych działań wynikających z rozeznanych potrzeb związanych z działalnością Ośrodka Interwencji Kryzysowej.

Tabela nr 10 *Osoby korzystające ze wsparcia OIK w latach 2018-2022*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba osób objętych wsparciem	801	974	516	531	675
Liczba udzielonych porad	2115	2196	1466	1401	1650
Liczba osób korzystających z hostelu	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji o działalności Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach

Inną instytucją która powstała w 2007 roku w ramach realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie jest Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach. Podstawę prawną działania Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia stanowi ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej.

Placówka zapewnia całodobowe, okresowe schronienie ofiarom i świadkom przemocy domowej oraz świadczy specjalistyczne poradnictwo psychologiczne, prawne, pedagogiczne, terapeutyczne, socjalne i podstawowe medyczne na rzecz tych osób.

W zależności od potrzeb klientów Ośrodek realizuje różne formy pomocy:

- program pracy połączony z pobytem w hotelu – praca z ofiarami przemocy połączona z zakwaterowaniem na trzy miesiące z możliwością przedłużenia w uzasadnionych przypadkach,
- program ambulatoryjny- przeznaczony dla osób, których sytuacja nie wymaga stałego pobytu w Ośrodku.

Tabela nr 11 *Osoby korzystające ze wsparcia SOW w latach 2018-2022*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba osób objętych wsparciem	155	896	925	595	158
Liczba udzielonych porad	3102	3011	2296	1580	1181
Liczba osób korzystających ze schronienia	59	57	31	19	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia w Tyszowcach

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia Tyszowcach realizuje zadania obszarach:

1. w zakresie interwencyjnym:
   1) zapewnienie schronienia 25 osobom doznającym przemocy domowej oraz dzieciom pozostającym pod ich opieką bez skierowania i bez względu na dochód, na okres trzech miesięcy z możliwością przedłużenia w przypadkach uzasadnionych sytuacją osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności wynikającej z konieczności zapewnienia im bezpieczeństwa;
   2) ochrona osoby doznającej przemocy domowej przed osobą stosującą przemoc;
   3) udzielenie natychmiastowej wszechstronnej pomocy, w tym pomocy psychologicznej i prawnej, oraz zorganizowanie niezwłocznie dostępu do pomocy medycznej, w przypadku gdy wymaga tego stan zdrowia osoby doznającej przemocy domowej;
   4) rozpoznanie sytuacji osoby doznającej przemocy domowej i ocenę ryzyka w zakresie zagrożenia bezpieczeństwa tej osoby lub dzieci pozostających pod jej opieką;
   5) podejmowanie innych działań wynikających z rozeznanych potrzeb.
2. w zakresie potrzeb bytowych należy zapewnienie:
   1) całodobowego, okresowego pobytu dla 25 osób; liczba ta może ulec zwiększeniu, zależnie od możliwości Ośrodka po uzyskaniu zgody organu prowadzącego,
   2) pomieszczeń do spania przeznaczonych maksymalnie dla pięciu osób, z uwzględnieniem sytuacji rodzinnej osoby doznającej przemocy domowej,
   3) wspólnego pomieszczenia do pobytu dziennego z miejscem zabaw dla dzieci i miejsca do nauki,
   6) ogólnodostępnych łazienek, wyposażonych w sposób umożliwiający korzystanie zarówno przez osoby dorosłe jak i dzieci, przez nie więcej niż pięć osób,
   7) ogólnodostępnej kuchni z miejscami do przygotowywania posiłków przebywającym w Ośrodku w tym dzieci – jedno miejsce do przygotowywania posiłków na nie więcej niż dziesięć osób do przygotowywania i spożywania posiłków,
   8) pomieszczenia do prania i suszenia,
   9) wyżywienia, odzieży i obuwia,

10) środków higieny osobistej i środków czystości.

3. w zakresie terapeutyczno- wspomagającym:

1) opracowanie diagnozy dotyczącej sytuacji osoby doznającej przemocy domowej przebywającej w ośrodku oraz dzieci pozostających pod jej opieką
2) realizacja usług w zakresie terapeutyczno- wspomagającym świadczonych przez ośrodek odbywa się w oparciu o indywidualny plan wsparcia, zwany dalej ,,planem",
3) plan jest opracowywany niezwłocznie po przyjęciu osoby doznającej przemocy domowej i realizowany z aktywnym jej udziałem
2) udzielenie wsparcia w formie specjalistycznego poradnictwa: psychologicznego, prawnego, socjalnego, pedagogicznego, medycznego
3) prowadzenie grup wsparcia i grup terapeutycznych dla osób doznających przemocy domowej;
4) prowadzenie terapii indywidualnej ukierunkowanej na wsparcie osoby doznającej przemocy domowej oraz nabycie umiejętności ochrony przed osobą stosującą przemoc;
5) zapewnienie dostępu do pomocy medycznej;
6 ocenę sytuacji dzieci pozostających pod opieką osoby doznającej przemocy domowej na podstawie przeprowadzonego rodzinnego wywiadu środowiskowego, o którym mowa w art. 107 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej
7) udzielanie konsultacji wychowawczych osobom doznającym przemocy domowej przebywającym w ośrodku przez specjalistów zatrudnionych w ośrodku,
8) realizacja programów i projektów w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej
9) współpraca z podmiotami realizującymi zadania na rzecz osób doznających przemocy domowej

Ośrodek Wsparcia w Tomaszowie Lubelskim

Na terenie powiatu tomaszowskiego od 1 października 2007 roku funkcjonuje Ośrodek Wsparcia w Tomaszowie Lubelskim. Ośrodek powstał na podstawie umowy zawartej pomiędzy powiatem tomaszowskim a Polskim Stowarzyszeniem na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim. Podstawę prawną działania Ośrodka Wsparcia stanowi ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej.

Ośrodek Wsparcia w Tomaszowie Lubelskim powstał jako jednostka pobytu dziennego dla osób z zaburzeniami psychicznymi typu B (z niepełnosprawnością intelektualną). Przeznaczony jest dla 34 uczestników, którzy w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększenia zaradności i samodzielności życiowej, a także integracji społecznej. Ośrodek Wsparcia mieści się w budynku należącym do PSONI Koło w Tomaszowie Lubelskim, pozbawionym barier architektonicznych, wyposażonym w dźwig osobowy. Usługi świadczone są w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym. Ośrodek organizuje zajęcia wspierające, aktywizujące, rehabilitacyjne oraz integrację społeczną osób niepełnosprawnych intelektualnie. Zajęcia w Ośrodku prowadzone są według indywidualnych planów postępowania wspierająco-aktywizującego opracowanych i ocenianych przez funkcjonujący w Ośrodku zespół wspierająco- aktywizujący. Na terenie Ośrodka Wsparcia prowadzone są działania w sali

terapii ruchowej oraz w 6 pracowniach terapeutycznych: artystycznej, kulinarnej, gospodarstwa domowego, umiejętności życiowych, umiejętności społecznych, rękodzieła.

Środowiskowy Dom Samopomocy Dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Szarowoli

Środowiskowy Dom Samopomocy Dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi w Szarowoli, zwany dalej Domem to placówka pobytu dziennego dla osób przewlekle psychicznie chorych i osób z niepełnosprawnością intelektualną. Utworzony został na mocy Uchwały Nr VIII/33/2007 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 11 kwietnia 2007 roku. Stanowi jednostkę organizacyjną pomocy społecznej pobytu dziennego i jest ogniwem oparcia społecznego. Podstawą prawną funkcjonowania Domu jest ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej oraz ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego. Dom jest jednostką organizacyjną gminy Tomaszów Lubelski. Posiada 32 miejsca statutowe. Zadaniem Domu jest przede wszystkim podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia uczestników w jak największym stopniu. Poprzez swoją działalność służy wsparciem społecznym pozwalającym zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe uczestników, uczy samodzielności, wiary we własne możliwości, umożliwia integrację społeczną.

W Domu funkcjonują następujące pracownie: pracownia plastyczna; pracownia gospodarstwa domowego; pracownia sportu i rekreacji; pracownia przysposabiająca do życia.

Dom świadczy następujące usługi: trening funkcjonowania w codziennym życiu; trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów; trening umiejętności spędzania czasu wolnego; poradnictwo psychologiczne; pomoc w załatwianiu spraw urzędowych; pomoc w dostępie do niezbędnych świadczeń zdrowotnych; niezbędną opiekę; terapię ruchową, w tym: zajęcia sportowe, turystykę i rekreację; inne formy postępowania przygotowujące do uczestnictwa w warsztatach terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia, w tym w warunkach pracy chronionej na przystosowanym stanowisku pracy; pracę socjalną; trening umiejętności komunikacyjnych, w tym z wykorzystaniem alternatywnych i wspomagających sposobów porozumiewania się, w przypadku osób z problemami w komunikacji werbalnej.

Dom zapewnia uczestnikom spożywanie gorącego posiłku przygotowanego w ramach treningu kulinarnego, a przypadku braku możliwości zapewnienia posiłku dopuszcza się możliwość zakupu gorącego posiłku dla uczestników. Dom zapewnia uczestnikom usługi transportowe oraz opiekę w trakcie dowożenia na zajęcia i odwożenia po zajęciach. Usługi w Domu są świadczone w formie zajęć grupowych lub indywidualnych.

Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku

Zakład Aktywności Zawodowej (ZAZ) jest placówką Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koła w Tomaszowie Lubelskim. Swoją działalność rozpoczął w dniu 28.12.2008 roku. Celem zakładu jest zatrudnianie 38 osób z niepełnosprawnością oraz ich rehabilitacja zawodowa, fizyczna i społeczna. W Zakładzie Aktywności Zawodowej osoby ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności uzyskują status pracownika. Aby mogli efektywnie pracować muszą wykonywać specjalnie dobrane czynności, korzystać z bezpiecznych urządzeń i organizacji pracy oraz ze wsparcia instruktorów. ZAZ daje im szansę usamodzielnienia, przygotowuje ich do pełnego, niezależnego życia oraz do podjęcia zatrudnienia na otwartym rynku.

Świetlica Środowiskowa „Krokus” w Tomaszowie Lubelskim oraz Świetlica Środowiskowa "Nasz Świetlica" w Majdanku

Świetlica Środowiskowa "Krokus" w Tomaszowie Lubelskim oraz "Nasz Świetlica" w Majdanku, są placówkami opiekuńczo-wychowawczymi wsparcia dziennego skierowanymi na pomoc uczniom szkół podstawowych i młodzieży gimnazjalnej, pochodzących z rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, dotkniętych bezrobociem, znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Celem świetlic jest zapewnienie dzieciom i młodzieży: pomocy w nauce; wyżywienie na czas ich pobytu w świetlicy, organizacji czasu wolnego, rozwoju zainteresowań, organizacji zabaw i zajęć sportowych; stałej pracy z rodziną dziecka. W placówce wsparcia dziennego, w tym samym czasie, może przebywać nie więcej niż 30 dzieci. Pod opieką jednego wychowawcy, w tym samym czasie, możne przebywać nie więcej niż 15 dzieci. Przy zapewnianiu opieki nad dziećmi przebywającymi w placówce wsparcia dziennego oraz wykonywaniu innych czynności związanych z realizacją zadań tej placówki można korzystać z pomocy wolontariuszy. Pobyt dzieci w świetlicach wyrabia u dzieci i młodzieży samorządność, umiejętność współżycia w grupie, rozwijają zainteresowania, uzdolnienia, przeciwdziałaj niedostosowaniu społecznemu i demoralizacji, przygotowują dzieci do udziału w życiu społecznym oraz pełnieniu ról społecznych.

Klub Integracji Społecznej w Tomaszowie Lubelskim

Klub Integracji Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, zwany dalej „KIS” funkcjonujący w strukturach Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim powołany uchwałą Rady Gminy w Tomaszowie Lubelskim z dnia 20 kwietnia 2009 roku. Zadaniem KIS jest przede wszystkim wspieranie osób bezrobotnych z terenu Gminy Tomaszów Lubelski, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. KIS ma umożliwić wzrost aktywności życiowej, wyzwolenie się z bierności i uzyskanie narzędzi do samodzielnego radzenia sobie z trudnościami, na jakie napotykają osoby długotrwale bezrobotne. Osobami korzystającymi z działań Klubu Integracji Społecznej są bezrobotni, w rozumieniu przepisów ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zaliczeni do kategorii długotrwale pozostających bez pracy przez okres co najmniej 24 miesięcy, osoby niepełnosprawne intelektualnie lub ruchowo, uzależnieni po zakończeniu programu psychoterapii, osoby opuszczające zakłady karne, osoby bezdomne i zagrożone utratą mieszkań, matki samotnie wychowujące dzieci. Głównym celem KIS jest minimalizowanie skutków bezrobocia, promowanie aktywności i przedsiębiorczości społecznej, przygotowanie do podjęcia zatrudnienia np. w ramach prac społecznie użytecznych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, pomoc w wychodzeniu z izolacji i osamotnienia. KIS w Tomaszowie Lubelskim spełnia wiele funkcji: przygotowuje i prowadzi szkolenia i warsztaty oraz grupy wsparcia, oferuje poradnictwo z zakresu informacji zawodowej, oferuje pomoc psychologiczną indywidualną i grupową, oferuje pomoc prawną, oferuje nieodpłatny dostęp do Internetu i telefonu w celu poszukiwania potrzebnych informacji dla klientów klubu, oferuje pomoc w przygotowaniu profesjonalnych aplikacji zawodowych oraz możliwość napisania ich na komputerze, oferuje dostęp do aktualnych ofert pracy oraz szkoleń i kursów podnoszących lub uzupełniających kwalifikacje zawodowe.

Warsztaty Terapii Zajęciowej

Ważnym instrumentem działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami jest organizowanie i finansowanie Warsztatów Terapii Zajęciowej, zwanych dalej „WTZ”. Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonują 3 Warsztaty: w Tomaszowie Lubelski, Muratynie

i Grabowicy. WTZ oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Wskazania do uczestnictwa w WTZ przyznaje osobie niepełnosprawnej Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności. WTZ realizują zadania w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej, zmierzającej do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności, niezbędnych do prowadzenia przez osobę niepełnosprawną niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia – na miarę jej indywidualnych możliwości.
Realizacja przez WTZ zadań odbywa się poprzez:

- ogólne usprawnianie,
- rozwijanie umiejętności, w tym wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, przy zastosowaniu różnych technik terapii zajęciowej,
- przygotowanie do życia w środowisku społecznym, w szczególności poprzez rozwój umiejętności planowania i komunikowania się, dokonywania wyborów, decydowania o swoich sprawach oraz rozwój innych umiejętności niezbędnych w niezależnym życiu, a także poprawę kondycji psychicznej i fizycznej.
- rozwijanie psychofizycznych sprawności niezbędnych w pracy,
- rozwijanie podstawowych oraz specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających podjęcie pracy albo szkolenia zawodowego.

Terapię realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji w którym określa się formy rehabilitacji; zakres rehabilitacji; metody i zakres nauki umiejętności; formy współpracy z rodziną lub opiekunami; planowane efekty rehabilitacji; osoby odpowiedzialne za realizację programu rehabilitacji.

Kluby seniora

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez gminy powiatu tomaszowskiego, na terenie powiatu funkcjonuje 12 klubów seniora. Klub seniora to miejsce spotkań osób starszych. To miejsce, w którym mogą swobodnie spotykać się i oddawać ulubionym aktywnościom osoby, które czują się dość zdrowe i chętne na poznawanie innych ludzi, ale nie znajdują w swojej okolicy zamieszkania miejsca, odpowiadającego ich oczekiwaniom. W większości klubów seniora znajdziemy zajęcia takie jak: lekcje tańca, wspólne oglądanie filmów, kółko teatralne, nauka języków, kółko literackie, kółko plastyczne, warsztaty komputerowe, warsztaty kulinarne. Są również spotkania z psychologiem, czasem lekarzem i zajęcie psychoedukacyjne.

Mieszkanie Chronione Wspierane w Ciotuszy Starej

W budynku dawnej szkoły w Ciotuszy Starej, po gruntownej przebudowie i remoncie, powstało Mieszkania Chronione Wspierane, które obecnie posiada 21 miejsc. Mieszkańcami są głównie osoby z niepełnosprawnościami, starsze potrzebujące wsparcia i opieki. Mają dobre warunki mieszkaniowe, wszystkie pomieszczenia zostały nowocześnie i komfortowo przygotowane. W mieszkaniu funkcjonują pokoje 1-, 2- i 3- osobowe. W każdym pokoju jest aneks kuchenny, łazienka. Odpłatność za pobyt ustalana jest w zależności od dochodu mieszkańca, zgodnie z uchwałą podjętą przez Radę Gminy. Mieszkańcy ponoszą odpłatność za mieszkanie oraz za usługi opiekuńcze, które mają przyznawane indywidualnie, nie mniej niż 3 godziny usług dziennie.

2.2.2 Główne powody korzystania z pomocy społecznej

Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, trudności w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, alkoholizmu lub narkomanii, zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej, klęski żywiołowej lub ekologicznej.

Do najdotkliwszych problemów pomocy społecznej należy ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała choroba oraz ochrona macierzyństwa, bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych oraz przemoc w rodzinie. Najczęściej w rodzinach występuje więcej niż jedna trudna sytuacja życiowa. Działania pomocy społecznej to udzielanie wsparcia osobom i rodzinom w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych oraz działania profilaktyczne, mające na celu zapobieganie konieczności udzielania pomocy społecznej poprzez eliminację przyczyn. Zaspokajanie potrzeb społecznych możliwe jest przy ścisłym współdziałaniu instytucji pomocy społecznej oraz społeczności lokalnej, w tym organizacji pozarządowych, które uzupełniają działania samorządów w realizacji zadań pomocy społecznej. Beneficjentami rezultatów będą rodziny i osoby znajdujące się w trudnych sytuacjach życiowych.

Tabela nr 12 *Główne powody udzielania osobom i rodzinom pomocy społecznej w powiecie tomaszowskim w roku 2022*

Powody przyznania pomocy	Powiat Tomaszowski	Województwo Lubelskie
ubóstwo	857	20535
bezrobocie	692	14458
długotrwała lub ciężka choroba	699	17054
niepełnosprawność	570	14950
potrzeba ochrony macierzyństwa	182	3800
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	192	5325
alkoholizm	31	3143
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	26	677
sytuacja kryzysowa	7	312
przemoc w rodzinie	6	560
bezdomność	21	1086
zdarzenie losowe	10	192
narkomania	3	134
sieroctwo	2	40
trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	0	73
klęska żywiołowa lub ekologiczna	0	3

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zarówno w powiecie tomaszowskim jak i w całym województwie lubelskim ośrodki pomocy społecznej najczęściej udzielały pomocy z powodu ubóstwa, bezrobocia i długotrwałej lub ciężkiej choroby. Ubóstwo jako powód przyznania pomocy mieszkańcom powiatu tomaszowskiego stanowiło 26,45 % przyznanych świadczeń. Powody przyznania pomocy przedstawia poniższy wykres:

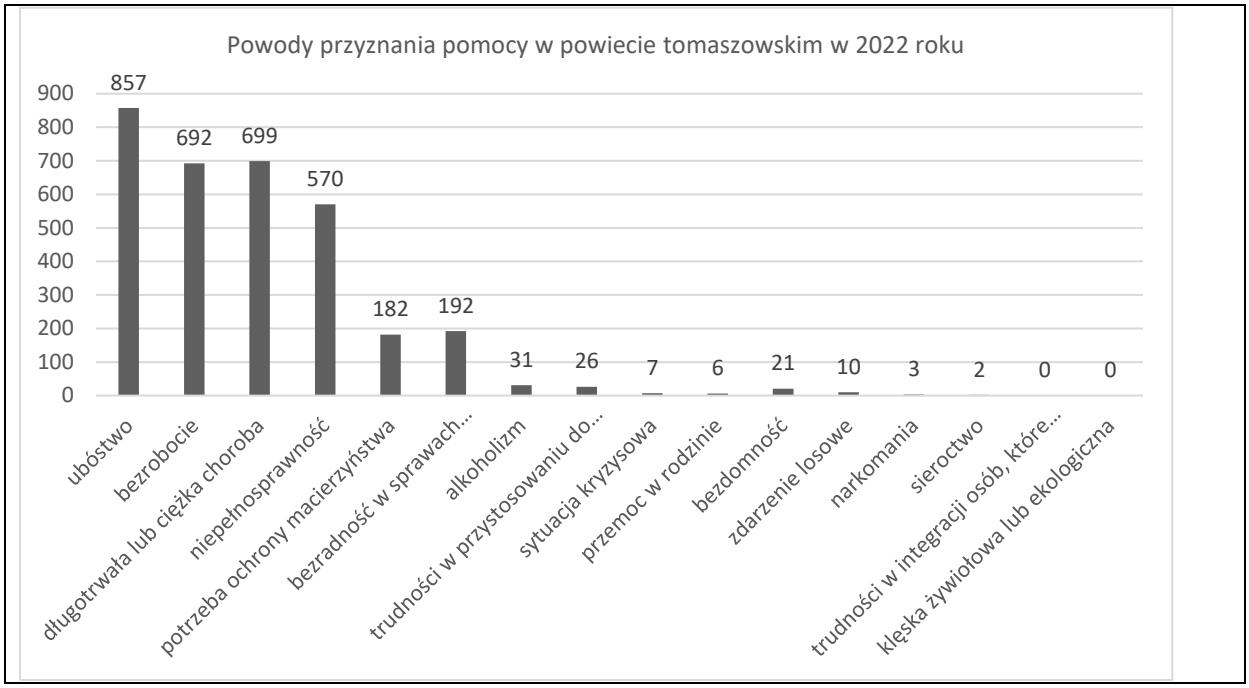

Wykres nr 4 Główne powody przyznania świadczeń z pomocy społecznej w roku 2022, dane GUS

1) Ubóstwo to zjawisko społeczne polegające na braku dostatecznych środków materialnych dla zaspokojenia potrzeb życiowych jednostki. Ubóstwem najbardziej są zagrożone rodziny wielodzietne, niepełne, z osobami z niepełnosprawnością, osoby o niskim poziomie wykształcenia. Ubóstwo powoduje zaburzenia w wykonywaniu podstawowych funkcji rodziny oraz przyczynia się do jej marginalizacji. Ubóstwem określa się sytuację, w której jednostka (osoba, rodzina, gospodarstwo domowe) nie dysponuje wystarczającymi środkami (zarówno środkami pieniężnymi w postaci dochodów bieżących i dochodów z poprzednich okresów jak i w formie nagromadzonych zasobów materialnych) pozwalającymi na zaspokojenie jej potrzeb.

Ubóstwo jest to stan, w którym rodzina lub jednostka żyje poniżej kryterium dochodowego ustalonego zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. Ubóstwo w konsekwencji prowadzi do zjawiska wykluczenia społecznego.

Ośrodki Pomocy Społecznej z terenu powiatu tomaszowskiego wypłaciły w roku 2022 857 świadczeń z powodu ubóstwa. Jak wskazują dane GUS oparte o informacje pochodzące z gmin, ubóstwo jest najpoważniejszym problemem społecznym w powiecie tomaszowskim. W ostatnich latach liczba rodzin nim dotkniętych systematycznie się jednak zmniejszała. Spowodowane jest to faktem, że minimum egzystencji jest wyższe niż próg dochodowy, który uprawnia do przyznania wsparcia socjalnego. Oznacza to, że część osób poniżej minimum egzystencji nie kwalifikuje się do otrzymania wsparcia socjalnego.

2) Bezrobocie to zjawisko braku pracy zarobkowej dla osób zdolnych do pracy i jej poszukujących. Bezpośrednią przyczyną bezrobocia jest z reguły niewystarczająca liczba wolnych miejsc pracy dla ubiegających się o nie. Przyczynami mogą być również wadliwa organizacja rynku pracy, brak odpowiednich kwalifikacji bezrobotnych, trudności mieszkaniowe uniemożliwiające przesuwanie nadwyżek siły roboczej do miejsc wykazujących jej niedobór, oferowanie zbyt niskich stawek płac. Bezrobocie jest przyczyną powstania i występowania innych problemów społecznych. Skutki dotykają bezpośrednio ludzi, wywołując stresy, pogłębiając ubóstwo i niedostosowanie społeczne. Z powodu bezrobocia Ośrodki Pomocy Społecznej wypłaciły 692 świadczenia.

3) Występowanie długotrwałej choroby jest jednym z dominujących problemów społecznych. Choroba prowadzi do pogorszenia kondycji finansowej każdej rodziny. Sytuacja taka to efekt wydatków na leczenie - dojazdy do specjalistów, zakup lekarstw, rehabilitacja i różnego typu świadczenia - będących udziałem rodzin, w których żyją osoby z ograniczoną przez chorobę sprawnością, jak też ograniczenie dochodów - utrata pracy i w końcowym etapie uzyskanie renty inwalidzkiej oraz ograniczenie aktywności zawodowej i możliwości zarobkowania. Występowanie długotrwałej choroby bezpośrednio powiązane jest z problemem starzenia się społeczeństwa. Od lat obserwowane jest wydłużanie się przeciętnego trwania życia na skutek czego coraz większa liczba osób dożywa wieku starszego. To właśnie osoby w wieku starszym najbardziej narażone są na długotrwałe i przewlekła choroby. Osoby dotknięte długotrwała chorobą również korzystają ze świadczeń przyznawanych przez ośrodki pomocy społecznej. Długotrwała i ciężka choroba wymaga stałego wsparcia i opieki ze strony rodziny lub państwa, polegającej na zapewnieniu odpowiednich warunków ekonomicznych, poprawy warunków mieszkaniowych, zapewnieniu usług opiekuńczych, zagwarantowaniu dostępności do usług medycznych. W 2022 roku wydano 699 decyzji przyznających pomoc z powodu długotrwałej i ciężkiej choroby mieszkańcom powiatu tomaszowskiego.

4) Niepełnosprawność ma różne przyczyny, może to być niepełnosprawność wrodzona, ale także stanowiąca cechę osób starszych lub nabyta w wyniku wypadku czy choroby. Może wynikać także z rażącego zaniedbania w rodzinie. Osoby z niepełnosprawnością zamieszkujące regiony najuboższe, mają znacznie mniejsze od przeciętnych szanse na zatrudnienie i przez to są szczególnie zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Dlatego też osoby z niepełnosprawnością powinny mieć zapewniony dostęp do: edukacji, fachowej opieki medycznej, doradztwa socjalnego i psychologicznego, tworzenia warunków integracji ze środowiskiem lokalnym, inicjowania zrzeszania się osób z niepełnosprawnością w organizacje i związki. Poprzez zapewnienie odpowiednich warunków bytowych i ekonomicznych (tworzenie miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością) oraz odpowiedni rozwój społeczny tej grupy osób (rehabilitacja zdrowotna, edukacyjna i społeczna) mają one szanse na godne życie ze swoją niepełnosprawnością. Z powodu niepełnosprawności w powiecie w 2022 roku wypłacono 570 świadczeń.

5) Kolejną dysfunkcją uprawniającą do korzystania z pomocy społecznej jest bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem w jakim wzrasta człowiek i dotyczy to kształtowania charakteru, przekazywania wzorców zachowania oraz zaspokajania potrzeb emocjonalnych. Dzieciństwo jest okresem podstawowym dla każdej dalszej formy rozwoju i życia człowieka. Każda forma działań pomocowych, usprawniających efektywność

wychowania, edukacji i socjalizacji skierowanych do rodzin przyczynia się do zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa i wsparcia. Rodzinom dysfunkcyjnym z terenu powiatu wypłacono 192 świadczenia.

6) Z bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego ściśle związane jest potrzeba ochrony macierzyństwa. W związku z potrzebą ochrony macierzyństwa wydano 182 decyzje przyznające świadczenia mieszkańcom powiatu tomaszowskiego.

7) Problemy wynikające z nadmiernego spożywania alkoholu i zażywania narkotyków oraz innych środków odurzających dotykają każdą gminę w powiecie. Problem uzależnień od narkotyków jest słabo zdiagnozowany i przez to często przez ludzi bagatelizowany. Natomiast stosunkowo dobrze zbadany jest problem alkoholizmu. Zjawisko alkoholizmu dotyczy wszystkich grup społecznych i zawodowych. Istnieje wiele przyczyn, dla których ludzie sięgają po alkohol: obyczaje- specyfika kulturowa polskiego stylu picia, w której alkohol jest na stałe wpisany w polską codzienność, postępujące ubóstwo i bezrobocie, stałe zagrożenie utraty pracy wśród wielu środowisk, brak umiejętności radzenia sobie z problemami dnia codziennego, łatwy dostęp do wszelkiego rodzaju napojów alkoholowych. Alkoholizm pociągają za sobą liczne, daleko idące skutki społeczne: dezorganizację rodziny, destrukcyjny wpływ na środowisko wychowawcze dzieci, zaniedbanie pracy, bardzo często w konsekwencji bezrobocie, zaburzenia stosunków międzyludzkich i przestępczość.

Szczególnie niepokojącym zjawiskiem obserwowanym w ostatnim okresie czasu jest obniżanie się wieku osób, które miały styczność z alkoholem. Ośrodek pomocy społecznej może udzielić pomocy osobie lub rodzinie z powodu alkoholizmu w sytuacji, kiedy uzależniony członek rodziny leczy się w poradni odwykowej i jego stan zdrowia udokumentowany jest medycznie. Oznacza to, że w rodzinach tych jeden lub kilku członków rodziny nadmiernie spożywa alkohol, co powoduje trudną sytuację rodziny i konieczność szukania pomocy w instytucjach społecznych. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że większość z tych rodzin z pomocy społecznej korzysta w związku z brakiem źródła utrzymania, co z kolei jest przyczyną pozostawania bez pracy. W związku z występowaniem alkoholizmu w powiecie wypłacono 31 świadczeń.

8) Kolejnym powodem korzystania z pomocy społecznej jest przemoc i kryzys w rodzinie. Za przemoc uważa się działania naruszające godność i osobistą wolność jednostki, wykorzystujące przewagę: fizyczną, psychiczną, społeczną czy jakąkolwiek inną zmierzającą do wymuszenia na ofierze konkretnych zachowań, niezgodnych z jej wolą, przy czym działania te nie mieszczą się w normach społeczno-prawnych i nie mają na celu wywołania zachowań pożądanych społecznie takich jak np. w procesie wychowania i wymiarze sprawiedliwości.

Przemoc domowa jest zjawiskiem wynikającym z działania człowieka, które charakteryzuje się tym, że:

- Jest ono intencjonalne, celowe,
- Przyczynia się do naruszania praw i dóbr drugiego człowieka,
- Uniemożliwia samoobronę (opiera się na dysproporcji sił),
- Powoduje szkody np. szkody społeczne, ale także i osobiste.

Problem przemocy domowej jest zjawiskiem mało rozpoznawalnym, co wynika głównie z niechęci ofiar do ujawniania tego rodzaju faktów, oraz niechęci do współpracy z odpowiednimi organami. Osoby, których dotyczy ten problem często potrzebują pomocy

socjalnej, materialnej, medycznej, prawnej, a przede wszystkim pomocy psychologicznej i wsparcia.

2.2.3 Finansowanie pomocy społecznej w powiecie

Strukturę wydatków na zadania realizowane w ramach polityki społecznej w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022 przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 13 *Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach polityki społecznej*

Wyszczególnienie	2018		2019		2020		2021		2022	
	Kwota	%	Kwota	%	Kwota	%	Kwota	%	Kwota	%
Ogółem wydatki	**13 162 603**	**100**	**14 481 746**	**100**	**17 198 710**	**100**	**17 321 485**	**100**	**18 871 561**	**100**
Dzieci przebywające w placówkach opiekuńczo – wychowawczych na terenie kraju	1 170 205	8,90	997 849	6,90	1 009 139	5,90	984 320	5,70	962 684	5,10
Domy pomocy społecznej	4 939 000	37,50	5 617 500	38,80	6 807 451	39,60	6 505 828	37,60	7 407 762	39,30
Ośrodek Wsparcia	529 165	4,00	769 446	5,30	756 612	4,40	825 642	4,80	965 967	5,20
Rodziny zastępcze	1 436 303	10,90	1 526 919	10,60	1 556 427	9,0	1 704 711	9,80	1 494 773	7,90
Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia	451 232	3,40	541 860	3,75	593 680	3,40	525 034	3,00	493 000	2,60
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	841 366	6,40	915 737	6,30	1 126 291	6,6	1 231 395	7,10	1 361 728	7,20
Ośrodek interwencji kryzysowej	344 423	2,60	374 442	2,60	382 558	2,20	465 598	2,70	475 063	2,50
Rehabilitacja społeczna osób niepełnosprawnych (wkład własny do działalności WTZ)	236 032	1,80	257 365	1,80	291 495	1,7	308 565	1,8	368 299	1,90
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	3 202 067	24,40	3 423 572	23,70	4 502 035	26,20	4 770 392	27,5	4 738 656	25,10
Usługi opiekuńcze	0	0	41 866	0	788	0	0	0	0	0
Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	0	0	0	0	0	0	0	0	603 629	3,20
Wspieranie rodziny	15 810	0,10	15 190	0,10	172 236	1,00	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oceny zasobów pomocy społecznej dla powiatu tomaszowskiego za lata 2018-2022

Jednym z podstawowych instrumentów, pozwalającym zabezpieczać interesy osób potrzebujących wsparcia, są środki finansowe przeznaczone na realizację świadczeń.
Środki wydatkowane na świadczenia związane z realizacją polityki społecznej przez powiat tomaszowski dały w 2022 roku łączną sumę 18 871 561, tj. o 8,95 % więcej niż w roku poprzednim.

Pomoc społeczna, obok przyznawania i wypłacania przewidzianych ustawą świadczeń pieniężnych, czy udzielania świadczeń niepieniężnych takich jak: praca socjalna poprawiająca funkcjonowanie osób i rodzin, poradnictwo specjalistyczne czy interwencja kryzysowa, polega także na prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej mogącej zapewnić kompleksowe wsparcie mieszkańcom o określonych problemach. Prowadzenie jednostek pomocowych dla takich osób stanowi ważne ogniwo w systemie pomocy. Ofertę prowadzonych przez siebie placówek pomoc społeczna kieruje do tych, którzy ze względu na wiek, stan zdrowia czy sytuację życiową wymagają okresowego wsparcia lub stałej opieki. Prowadzenie placówek pomocowych pociąga za sobą konieczność kolejnych nakładów finansowych, będących istotną częścią środków w budżecie powiatu. Wśród tych placówek znajdują się dom pomocy społecznej jako miejsce opieki całodobowej przeznaczone dla osób w podeszłym wieku, osób z niepełnosprawnością fizyczną. Główną kategorią kosztów przeznaczonych na pomoc społeczną w budżecie powiatu stanowią koszty związane z funkcjonowaniem domów pomocy społecznej i jest to blisko 40% wszystkich kosztów. W 2022 dom pomocy społecznej generowały koszty na poziomie 7 407 762zł i był to koszt wyższy od roku 2021 o 13,8%.

Kolejnym zadaniem stanowiącym znaczną część w budżecie powiatu jest dysponowanie środkami Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, które stanowią około 25 % wszystkich środków przeznaczonych na pomoc społeczną. W roku 2022 środki PFRON wynosiły 4 738 656 i były na poziomie zbliżonym do roku 2021.

Powiat tomaszowski nie prowadzi placówek opiekuńczo – wychowawczych dla dzieci pozbawionych właściwej opieki rodzicielskiej ale postanowienia sądowe realizuje poprzez kierowanie dzieci do placówek znajdujących się w innych powiatach. Łączne koszty związane z umieszczeniem dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w roku 2022 wyniósł 962 684 zł. Na przestrzeni ostatnich lat systematycznie zmniejsza się liczba umieszczanych w placówkach dzieci i w sposób proporcjonalny maleją koszty związane z realizacja zadania. W 2022 roku koszty te były niższe o 21,5%.

W latach 2015 - 2022 tworzone były kolejne rodziny zastępcze, których liczba w tym okresie znacząco się wahała. W tym samym czasie liczba dzieci, nad którymi sprawują one opiekę i wychowanie wahała się w granicach o 64-82. Wraz ze wzrostem liczby dzieci umieszczanych w rodzinach zastępczych rosły nakłady pomocy społecznej na ich utrzymanie. W roku 2022 Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim udzieliło rodzinom zastępczych świadczenia na łączną kwotę 1 494 773zł.

Kolejną grupę kosztów generują jednostki stanowiące miejsca oferujące pobyt dzienny osobom tego potrzebującym. Są nimi przede wszystkim tzw. ośrodki wsparcia - środowiskowa forma pomocy służąca utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku i przeciwdziałaniu instytucjonalizacji. W ośrodkach wsparcia świadczy się pomoc tym, którzy nie wymagają opieki całodobowej, ale ze względu na swoje problemy, czy okresowo trudną sytuację potrzebują wspomożenia w codziennym funkcjonowaniu. Na funkcjonowanie tego typu placówek w 2022 roku przeznaczono kwotę 965 967 zł i była to kwota wyższa w stosunku do roku 2021 o 16,99 %.

Oferta placówek specjalistycznego poradnictwa (prawnego, rodzinnego i psychologicznego), usługi ośrodków interwencji kryzysowej tworzą kolejną, kategorię jednostek prowadzonych przez pomoc społeczną. Rolą ośrodków interwencji kryzysowej jest świadczenie specjalistycznego poradnictwa psychologicznego, a w zależności od potrzeb poradnictwa socjalnego lub prawnego, w sytuacjach uzasadnionych schronienia osobom, rodzinom będącym ofiarami przemocy lub znajdującym się w innej sytuacji kryzysowej, tak by zapobiegać utrwalaniu czy pogłębianiu się problemów. Działalność Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim w 2022 roku wygenerowała koszty w wysokości 475 063 zł.

Środki przeznaczone na działalność Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim stanowią około 7% budżetu polityki społecznej powiatu tomaszowskiego.

Oprócz wyżej wymienionych środków powiat tomaszowski pozyskiwał środki zewnętrzne pochodzące z różnych źródeł. Za pośrednictwem Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w roku 2022 pozyskano środki pozabudżetowe z:

1. Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na realizacje programów:
- „Aktywny Samorząd" – 138 431,45 zł,
- „Program wyrównywania różnic miedzy regionami III" – 105 000,00 zł,
- „Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Dostępne mieszkanie -99 460, 80 zł
- „Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Mieszkanie dla absolwenta 129 427,20 zł.

2. Programów Ministra Rodziny i Polityki Społecznej:
-„Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej" - edycja 2022 – 515 733,32 zł,
-„Opieka wytchnieniowa" - edycja 2022 – 87 563,61 zł.

III. Główne obszary problemowe w powiecie

3.1 Bezrobocie

Rynek pracy jest płaszczyzną, na której spotykają się osoby gotowe do podjęcia zatrudnienia z pracodawcami, którzy poszukują pracowników w celu tworzenia usług i produktów. Rynek pracy jest mechanizmem gospodarczym, który reguluje wielkość ilości pracy, którą oferują pracownicy i ilość pracy, której potrzebują przedsiębiorstwa. Rynek pracy znajduje się w równowadze, kiedy podaż i popyt pracy są równe, co następuje przy określonym poziomie płacy realnej. Jeśli podaż pracy przewyższa popyt - pojawia się bezrobocie. Funkcjonowanie rynku pracy zależy od istniejących w danym kraju instytucji i przepisów regulujących świadczenie pracy. Rynek pracy ulega ciągłym zmianom. Z jednej strony, pracownicy odchodzą do grupy biernych zawodowo np. przechodzą na emerytury, kształcą się albo wykonują prace domowe i opiekują się dziećmi. Z kolei inni pracownicy zmieniają swoje zajęcie. Część z nich traci pracę i staje się bezrobotnymi. Bezrobotnymi stają się także osoby dotąd bierne zawodowo, które bez sukcesu podjęły poszukiwanie pracy.

Aktualna sytuacja na lokalnym rynku pracy w powiecie tomaszowskim wymaga kontynuacji przemyślanych i stabilnych działań w zakresie aktywnej polityki rynku pracy, edukacji oraz rodzi konieczność podejmowania inicjatyw realnie i długofalowo wpływających na sytuację na rynku pracy. Określenie pełnego i rzeczywistego obrazu lokalnego rynku pracy jest niezbędne do trafnego zaplanowania działań do realizacji przez instytucje rynku pracy działające w powiecie tomaszowskim. Instytucją działającą w zakresie promocji zatrudnienia i aktywizacji lokalnego rynku pracy jest Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim.

Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim swoim zasięgiem działania obejmuje 13 gmin, w tym 9 gmin wiejskich, miasto i gminę Tyszowce, miasto i gminę Łaszczów, miasto i gminę Lubycza Królewska oraz miasto Tomaszów Lubelski. Urząd realizuje zadania z zakresu administracji rządowej i samorządowej, wynikające z ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, a także zadania dotyczące rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością wynikające z ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Do zadań z zakresu administracji rządowej należy rejestracja oraz obsługa bezrobotnych i poszukujących pracy. Natomiast do zadań z zakresu administracji samorządowej należy realizacja usług instrumentów rynku pracy.

Sytuacja na rynku pracy w powiecie tomaszowskim jest nadal nieustabilizowana, ale z tendencją wzrostową. Na koniec 2022 roku zatrudnionych było 27955 osób, w tym 12611 kobiet i 15344 mężczyzn, natomiast w porównaniu do grudnia 2021 roku jest to liczba większa o 9923 osoby. Liczbę zatrudnionych w powiecie tomaszowskim w ciągu ostatnich pięciu lat pokazuje poniższy wykres.

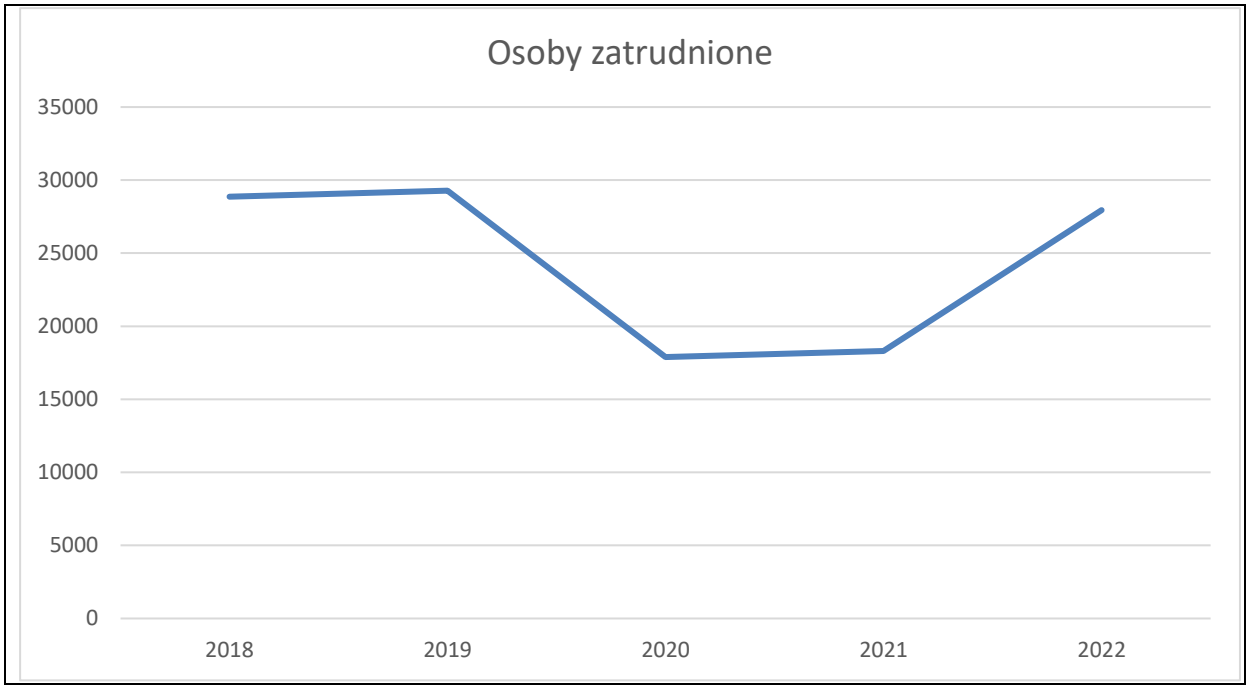

Wykres nr 5 Osoby pracujące w powiecie tomaszowskim, opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wśród mieszkańców powiatu tomaszowskiego na koniec 2021 roku najwięcej osób zatrudnionych było według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa tj. 40,05 % zatrudnionych osób. Zatrudnienie w poszczególny sektorach pokazuje poniższy wykres.

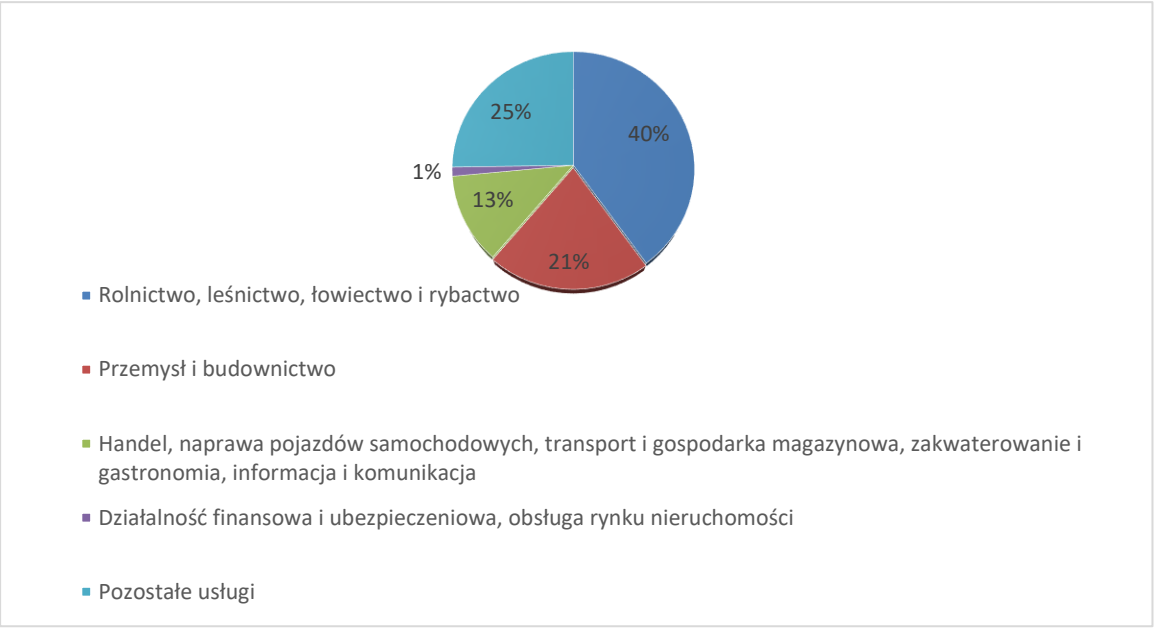

Wykres nr 6 Osoby pracujące w poszczególnych sektorach według klasyfikacji PKD2007, opracowanie własne na podstawie danych GUS

***Tabela nr 14** Zatrudnienie w poszczególnych sektorach według klasyfikacji PKD2007 w powiecie tomaszowskim*

	2018	2019	2020	2021
Zatrudnieni	**28866**	**29277**	**17892**	**18302**
W tym kobiety	14783	14200	8540	8741
W tym mężczyźni	14083	15077	9352	9561
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	18192	18203	7331	7330
Przemysł i budownictwo	3737	3870	3633	3874
Handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja	1984	2162	2031	2252
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości	278	260	264	227
Pozostałe usługi	4675	4782	4633	4619

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Bezrobocie to zjawisko braku pracy zarobkowej dla osób zdolnych do pracy i jej poszukujących. Bezpośrednią przyczyną bezrobocia jest z reguły niewystarczająca liczba wolnych miejsc pracy dla ubiegających się o nie. Według stanu na dzień 31 grudnia 2022 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie lubelskim zarejestrowanych było 2524 osób bezrobotnych, w tym 1317 kobiet, co stanowiło 52,18% ogólnie zarejestrowanych. W porównaniu do analogicznego okresu w roku 2021 odnotowano wzrost liczby zarejestrowanych o 17 osób. Natomiast w porównaniu do miesiąca listopada 2022 roku nastąpił wzrost liczby zarejestrowanych o 142 osoby. Poziom bezrobocia w powiecie

tomaszowskim ulega znacznym wahaniom w ciągu roku i jest ściśle powiązany z sezonowością produkcji lub usług.

Tabela nr 15 *Osoby bezrobotne w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Osoby bezrobotne ogółem	**2457**	**2535**	**2896**	**2507**	**2524**
w tym kobiety	1312	1382	1515	1332	1317
w tym mężczyźni	1145	1153	1381	1175	1207
Osoby po ustaniu stosunku pracy	243	235	240	181	186
Osoby dotychczas niepracujące	412	398	483	395	395
Osoby nowo zarejestrowane	489	360	340	325	324
Osoby bezrobotne zamieszkujące wieś	1852	1879	2088	1892	1879
Osoby bezrobotne zamieszkujące miasto	605	656	808	615	645

Źródło: Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim z lat 2018-2022

Miernikiem natężenia bezrobocia jest stopa bezrobocia liczona jako iloraz liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności czynnej zawodowo. Stopa bezrobocia dla powiatu na dzień 31.12.2022 roku wynosiła 9,3 % i w porównaniu do 31.12.2021 roku wzrosła o 2,6%, natomiast stopa bezrobocia na dzień 31.12.2022 roku dla województwa lubelskiego wynosiła 7,9%, zaś dla kraju 5,1%.

Tabela nr 16 *Stopa bezrobocia w kraju, województwie i powiecie w latach 2018-2022*

	Stopa bezrobocia XII 2018	Stopa bezrobocia XII 2019	Stopa bezrobocia XII 2020	Stopa bezrobocia XII 2021	Stopa bezrobocia XII 2022
Kraj	5,8	5,2	6,2	5,4	5,1
województwo	8,0	7,4	8,2	7,2	7,9
powiat	6,8	7,0	7,9	7,0	9,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Stosunek liczby osób zatrudnionych do liczby osób bezrobotnych przedstawia poniższa tabela:

Tabela nr 17 *Bezrobotni z powiatu tomaszowskiego według płci i miejsca zamieszkania*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Os. pracujące	**28866**	**29277**	**17892**	**18302**	**27955**
Kobiety	14783	14200	8540	8741	12611
Mężczyźni	14083	15077	9352	9561	15344
Bezrobotni	**2457**	**2535**	**2896**	**2507**	**2524**
Kobiety	1312	1382	1515	1332	1317
Mężczyźni	1145	1153	1381	1175	1207

W tym bezrobotni ze wsi	1852	1879	2088	1892	1879
Kobiety	1003	1027	1117	1027	981
mężczyźni	849	852	971	856	898
W tym bezrobotni w mieście	605	656	808	615	645
Kobiety	309	355	398	305	336
mężczyźni	296	301	410	310	309

Źródło: Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim z lat 2018-2022

W 2020 roku sytuacja na lokalnym rynku pracy z uwagi na pandemię COVID-19 była bardzo trudna i niestabilna zarówno dla pracodawców jak i osób bezrobotnych. W pierwszym półroczu wiele firm ograniczyło bądź zawiesiło swoją działalność a pracodawcy zmniejszali zatrudnienie. Osoby bezrobotne również zmniejszyły swoją aktywność w zakresie poszukiwania zatrudnienia. Wszystkie działania Urzędu w tym czasie zostały skierowane w szczególności na pomoc przedsiębiorcom w zakresie utrzymania działających firm oraz pracodawcom na utrzymanie istniejących miejsc pracy poprzez wypłaty pożyczek i dofinansowań kosztów prowadzenia działalności gospodarczej oraz wynagrodzeń dla pracowników w ramach środków finansowych z Tarczy Antykryzysowej.

Rok 2022 i agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę spowodowała, że w dniu 12 marca 2022 roku uchwalona została ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Ustawa ta wprowadziła szereg rozwiązań legalizujących pobyt obywateli Ukrainy na terytorium Polski, w tym możliwość rejestracji w urzędach pracy a także ułatwiających pracodawcom legalne zatrudnienie obywatela Ukrainy. Pracodawcy uzyskali możliwość legalnego zatrudnienia obywatela Ukrainy poprzez zgłoszenie faktu podjęcia pracy przez każdego obywatela Ukrainy poprzez system elektroniczny praca.gov.pl. W 2022 roku za pośrednictwem w/w systemu wpłynęły do Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim 263 powiadomienia o powierzeniu pracy obywatelom Ukrainy. Obywatel Ukrainy korzystając ze specjalnych uprawnień mógł zarejestrować się jako bezrobotny lub poszukujący pracy, nawet w sytuacji nieposiadania kompletu dokumentów. Jako bezrobotni mogli rejestrować się również obywatele Ukrainy powyżej 60 roku życia w przypadku kobiet i mężczyźni powyżej 65 roku życia.

W okresie od 24 lutego 2022r. do 31 grudnia 2022r. w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Lubelskim zarejestrowanych było 83 obywateli Ukrainy, w tym 76 osób jako osoby bezrobotne i 7 jako osoby poszukujące pracy. Spośród wszystkich zarejestrowanych w 2022r. obywateli Ukrainy 17 osób zostało wyłączonych z ewidencji z powodu podjęcia pracy.

Analiza SWOT obszaru Bezrobocie i rynek pracy.

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Różnorodność posiadanych umiejętności wśród bezrobotnych. 2. Dostęp do edukacji na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym. 3. Rozwinięty rynek pracy sezonowej. 4. Partnerstwo z przedsiębiorstwami (partnerstwo szkolnictwa z biznesem). 5. Innowacje w sferze technologicznej.	1. Brak dostępu do edukacji na poziomie policealnym i wyższym. 2. Niska mobilność pracowników. 3. Brak dywersyfikacji gospodarki. 4. Słabo rozwinięta infrastruktura transportowa. 5. Mała różnorodność ofert pracy na rynku pracy. 6. Stosunkowo niski poziom wynagrodzenia w skali kraju.

6. Programy szkoleniowe dla pracowników z funduszu pracy. 7. Wzrost gospodarczy. 8. Atrakcyjne położenie geograficzne sprzyjające rozwoju usług turystycznych. 9. Działalność Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim. 10. Wysoki odsetek osób w wieku aktywności zawodowej.	7. Brak zrównoważonego rozwoju. 8. Mało zróżnicowany sektor gospodarki. 9. Zbyt niska ilość ofert pracy do potrzeb rynkowych. 10. Odpływ ludzi młodych i wykształconych z terenu powiatu. 11. Brak komunikacji publicznej.
Szanse	**Zagrożenia**
1. Położenie przygraniczne. 2. Inwestycje zagraniczne. 3. Rozwój nowych branż. 4. Wzrost ryku pracy online. 5. Dostępność do edukacji zawodowej. 6. Rozwój infrastruktury. 7. Globalizacja. 8. Wzrost poziomu rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich. 9. Programy wsparcia gospodarstw rolnych. 10. Rozwój sektora usług online. 11. Tworzenie nowych miejsc pracy.	1. Położenie przygraniczne. 2. Automatyzacja pracy. 3. Globalne kryzysy gospodarcze. 4. Kryzysy epidemiologiczne. 5. Zbyt niski poziom wynagrodzeń. 6. Nierówności społeczne. 7. Mała mobilność pracowników. 8. Globalizacja. 9. Wyższe zagrożenie ubóstwem na wsi niż w miastach. 10. Rosnąca stopa bezrobocia i ubożenie społeczeństwa. 11. Postępujący proces starzenie się społeczeństwa. 12. Migracja ludności. 13. Napływ obcokrajowców.

3.2 Osoby z niepełnosprawnościami

Karta Praw Osób Niepełnosprawnych definiuje niepełnosprawność, jako ,,osoby których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi". Natomiast ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych określa niepełnosprawność jako trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodująca niezdolność do pracy.

Jeszcze inną definicję podaje przyjęta w 2006r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, która zmieniła spojrzenie na definiowanie niepełnosprawności i określa, że osoby z niepełnosprawnościami to osoby, które mają: długotrwale uszkodzenia fizyczne, psychiczne i intelektualne lub dotyczące zmysłów, które mogą w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać w tym obszarze pełne i skuteczne uczestnictwo w społeczeństwie. Konsekwencją takiego ujęcia niepełnoprawności jest podejście określające, że to nie człowieka trzeba dostosować do społeczeństwa lecz należny

tak planować i kształtować środowisko i społeczeństwo aby wszyscy ludzie mieli równe szanse w dostępie do pełnego i aktywnego życia na różnych jego płaszczyznach.

Środowisko osób z niepełnosprawnościami jest dość trudno rozpoznawalnym społecznie środowiskiem. Dynamika zmian oraz wielkość instytucji świadczących pomoc i orzekających niepełnosprawność powoduje, że dane dotyczące niepełnosprawności prawnej są wybiórcze.

Głównym źródłem informacji o liczbie osób z niepełnosprawnością w Polsce jest Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań przeprowadzony w 2021 roku. Zgodnie z tymi danymi liczba osób z niepełnosprawnością w Polsce wynosiła 5 447 548, co stanowiło 14,37% ogółu ludności kraju. Oznacza to, że co 7 mieszkaniec Polski był osobą z niepełnosprawnością. Województwo lubelskie zajmuje 8 miejsce w kraju pod względem liczby osób z niepełnosprawnościami – 335 051. W powiecie tomaszowskim według danych spisu jest 12 318 osób z niepełnosprawnością, w tym niepełnosprawnych prawnie 6 727.

Za osobę niepełnosprawną uważa się osobę, która posiada odpowiednie orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony lub takiego orzeczenia nie posiada, lecz odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku (zabawa, nauka, praca itp.). Zbiorowość osób niepełnosprawnych została podzielona na dwie kategorie:

1) osoby niepełnosprawne prawnie tj. takie, które posiadały aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony,
2) osoby niepełnosprawne biologicznie, tj. takie, które nie posiadały orzeczenia, ale miały (odczuwały) całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych.

Tabela nr 18 *Podstawowe dane dotyczące osób z niepełnosprawnością w powiecie tomaszowskim według narodowego spisu powszechnego 2021*

	Polska	**Województwo lubelskie**	**Powiat tomaszowski**
Osoby niepełnosprawne:	**5447548**	**335051**	**12318**
W tym kobiety	2990943	186151	6785
W tym mężczyźni	2456605	148900	5533
Os. niepełnosprawne prawnie	**3471193**	**197506**	**6727**
Os. o stopniu znacznym	983039	64851	2365
Os. o stopniu umiarkowanym	1462008	76523	2240
Os. o stopniu lekkim	785447	43935	1699
Osoby w wieku 0 -15 lat	240699	12197	423
Os. w wieku przedprodukcyjnym	**298998**	**15652**	**537**
Os. w wieku produkcyjnym	**2041573**	**121825**	**4350**
Os. w wieku poprodukcyjnym	**2040914**	**131813**	**7431**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021

Wykres nr 7 Osoby z niepełnosprawnością w powiecie tomaszowskim według kategorii wiekowych, opracowanie własne

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z roku 2021 wśród ogólnej liczby mieszkańców powiatu tomaszowskiego 8,45% stanowiły osoby niepełnosprawne prawnie. Większość niepełnosprawnych stanowiły kobiety – 51,8%. Według wyników spisu z 2021 roku stosunek liczby osób niepełnosprawnych prawnie do pełnosprawnych w Polsce wynosił 9,15% przy czym wartości te są w opinii autorów badania niedoszacowane. Odsetek osób z niepełnosprawnością w województwie lubelskim stanowił 5,68 % populacji województwa.

W Polsce obowiązują dwa rodzaje orzecznictwa, regulowane odrębnymi ustawami i prowadzone przez różne instytucje:

1) do celów rentowych – prowadzone przez lekarzy orzeczników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, komisje lekarskie Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego lub komisje lekarskie podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji, na podstawie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych,

2) do celów pozarentowych – prowadzone przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności osób do 16 roku życia lub o stopniu niepełnosprawności pozostałych osób, na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Między innymi z powodu wielości instytucji stwierdzających niepełnosprawność nie ma dokładnych danych dotyczących liczby osób niepełnosprawnych. Osoby z niepełnosprawnością, korzystające z systemu pozarentowego, obsługiwani są przez Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności.

Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Lubelskim wydaje orzeczenia w dwóch kategoriach wiekowych: dla dzieci (do 16-stego roku życia) bez określania stopnia niepełnosprawności oraz dla dorosłych (po 16-stym roku życia) z określeniem stopnia niepełnosprawności (lekki, umiarkowany lub znaczny).

Zespół wydaje orzeczenia z uwagi na: upośledzenie umysłowe, choroby psychiczne, zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu, choroby narządu wzroku, upośledzenie narządu

ruchu, epilepsję, choroby układu oddechowego i krążenia, choroby układu pokarmowego, choroby układu moczowo-płciowego, choroby neurologiczne, inne.
Poniższy wykres przedstawia liczbę wydanych orzeczeń w latach 2018-2022

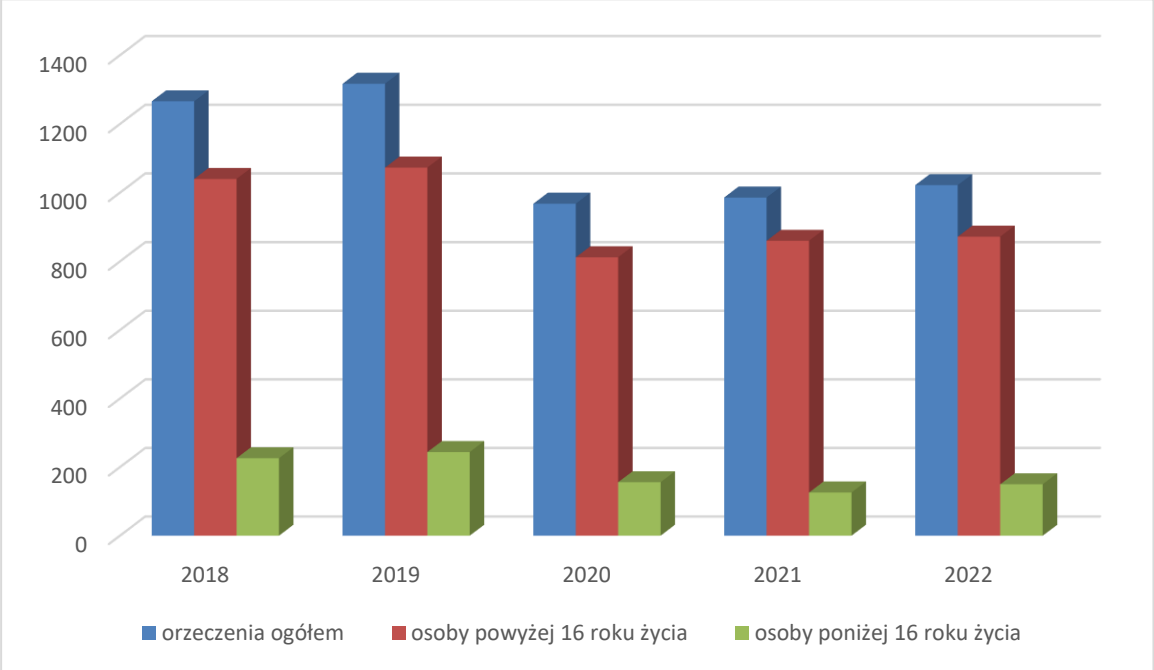

Wykres nr 8 Orzeczenia o niepełnosprawności wydane w latach 2018 -2022 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Lubelskim

Przy kwalifikowaniu do znacznego, umiarkowanego i lekkiego stopnia niepełnosprawności komisja orzekająca bierze pod uwagę również zakres naruszenia sprawności organizmu spowodowany przez określone przyczyny określone ustawowo.
Poniżej przedstawiono tabelarycznie na przestrzeni lat 2018 – 2022 główne przyczyny orzekania o niepełnosprawności mieszkańców powiatu tomaszowskiego z podziałem na wiek osób do 16 roku życia i powyżej.

Tabela nr 19 *Liczba wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności w latach 2010-2015 wraz z podaniem przyczyny niepełnosprawności*

Przyczyny niepełnosprawności	2018		2019		2020		2021		2022	
	Poniżej 16 r.ż.	Powyżej 16 r.ż.	Poniżej 16 r.ż.	Powyżej 16 r.ż.	Poniżej 16 r.ż.	Powyżej 16 r.ż.	Poniżej 16 r.ż.	Powyżej 16 r.ż.	Poniżej 16 r.ż.	Powyżej 16 r.ż.
Upośledzenie umysłowe	17	56	11	48	8	27	7	25	14	35
Choroby psychiczne	5	80	13	101	6	91	4	94	10	65
Zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	18	39	29	35	15	35	14	63	12	52
Choroby narządu wzroku	10	28	6	33	9	23	3	36	5	30
Upośledzenia narządu ruchu	17	394	16	417	9	327	15	356	15	408
Epilepsja	10	17	13	16	11	25	4	35	7	15

Choroby układów oddechowego i krążenia	57	281	53	306	27	207	18	248	19	247
Choroby układu pokarmowego	4	47	3	50	2	42	2	36	5	29
Choroby układu moczowo-płciowego	9	70	8	97	3	64	2	65	1	68
Choroby neurologiczne	32	181	19	200	23	172	18	221	21	234
Inne , w tym schorzenia endokrynologiczne metaboliczne oszpecenia, choroby zakaźne, układu krwiotwórczego	30	110	36	114	20	56	19	70	21	74
Całościowe zaburzenia rozwojowe	17	10	37	7	23	5	20	3	20	8
Razem	**226**	**1313**	**244**	**1424**	**156**	**1074**	**126**	**1252**	**150**	**1265**
	1539		**1668**		**1230**		**1378**		**1415**	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Lubelskim

W latach 2018-2019 systematycznie wzrastała liczba wydanych orzeczeń, natomiast od roku 2020 liczba ta ulega znacznemu zmniejszeniu. Okres ten przypadł na czas ogłoszenia stanu epidemicznego na obszarze RP związanego z pandemią COVID-19, co znacznie utrudniło swobodny i bezpośredni kontakt osób z niepełnosprawnościami z instytucjami orzekającymi.

Jak wynika z powyższej tabeli dominującym problemem zdrowotnym, na który mieszkańcy powiatu tomaszowskiego otrzymują orzeczenia o stopniu niepełnosprawności są upośledzenie narządu ruchu (26,85%), choroby układów krążenia i oddechowego (20,23%) oraz Choroby neurologiczne (15,5 %).

Tabela nr 20 *Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności dla osób powyżej 16 roku życia z uwzględnieniem stopnia niepełnosprawności*

Stopień niepełnosprawności	2018	2019	2020	2021	2022
Znaczny	253	284	213	241	287
Umiarkowany	473	437	346	391	374
lekki	314	352	253	228	211
Razem	**1040**	**1073**	**812**	**860**	**872**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Tomaszowie Lubelskim

Strukturę osób niepełnosprawnych w powiecie tomaszowskim przedstawia poniższy wykres:

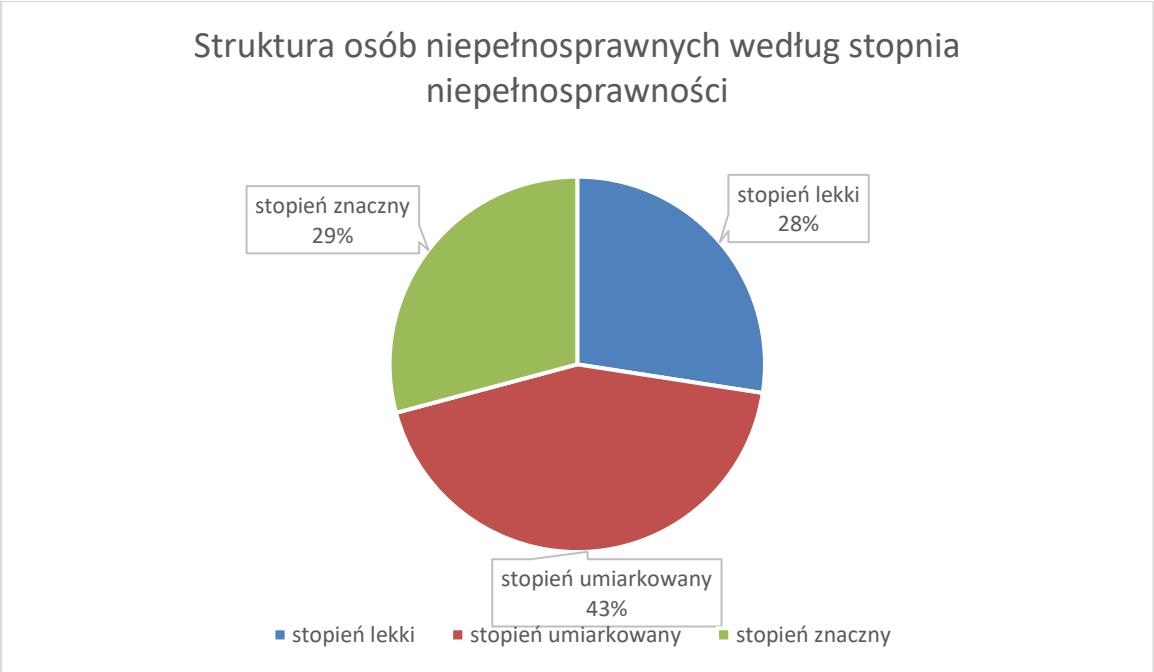

Wykres nr 9 Struktura osób niepełnosprawnych według stopnia niepełnosprawności, opracowanie własne

Dokonując analizy powyższych danych można zaobserwować, iż w powiecie tomaszowskim wśród osób z niepełnosprawnością najliczniejszą grupę stanowią osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności.

Znaczna część dzieci, które uzyskały orzeczenie w Zespole do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności zostaje klientami Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej w Tomaszowie Lubelskim. Orzeczenia wydane przez zespół upoważniają do różnych ulg i uprawnień, natomiast Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna jest jedyną uprawnioną placówką na terenie powiatu tomaszowskiego do wydawania orzeczeń zgodnie z ustawą z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty. Poradnia wydaje orzeczenia o potrzebie:

- kształcenia specjalnego dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością oraz niedostosowanej społecznie, wymagającej stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy;
- indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do przedszkola lub oddziału przedszkolnego zorganizowanego w szkole podstawowej;
- indywidualnego nauczania dla dzieci i młodzieży, których stan zdrowia uniemożliwia lub znacznie utrudnia uczęszczanie do szkoły;
- zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim.

Analiza wydanych orzeczeń od września 2017 roku do końca sierpnia 2022 roku przedstawia się następująco:

Tabela nr 21 *Liczba wydanych przez Poradnie Psychologiczno – Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim orzeczeń w latach szkolnych 2017-2022*

Rodzaj wydanego orzeczenia	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na słabosłyszenie	5	6	1	2	4
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność dziecka: niewidzące	0	0	2	1	0
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niedowidzenie (słabowidzący)	0	0	0	4	0
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność intelektualną w stopniu lekkim	19	34	40	26	29
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność w stopniu umiarkowanym lub znacznym	9	6	11	12	7
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawności sprzężone	14	23	27	22	19
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na zagrożenie niedostosowaniem społecznym	2	1	2	2	0
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niedostosowanie społeczne	0	0	0	0	1
Orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno – wychowawczych	2	4	2	7	3
O potrzebie nauczania indywidualnego	12	21	20	15	23
O potrzebie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego	5	1	0	2	0
Opinia o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka	13	23	21	27	22
O braku potrzeby indywidualnego nauczania	2	1	2	0	0
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawność ruchową w tym z afazja	8	17	12	18	22
Potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na autyzm w tym z Zespół Aspergera	11	23	19	23	11
Razem	**102**	**160**	**159**	**161**	**141**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Poradni Psychologiczno –Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim

W analizowanym okresie najwięcej orzeczeń wydano z powodu niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim (20,47%), o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka (14,66%) oraz o potrzebie kształcenia specjalnego z uwagi na niepełnosprawności sprzężone (14,52%).

Osoby, które uzyskają orzeczenie o niepełnosprawności mogą zostać objęte działaniami instytucji świadczących wsparcie z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych tj. Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim oraz Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim. Obie te instytucje realizują zadania współfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Instytucją, która w powiecie tomaszowskim zajmuje się skutkami niepełnosprawności jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim. Centrum zgodnie z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych realizuje zadania dotyczące rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych.

Rehabilitacja społeczna to jeden z istotniejszych aspektów działań kierowanych do osób z niepełnosprawnościami. Wynika to z przeświadczenia o potrzebie takiej aktywizacji osób z niepełnosprawnościami, której efektem będzie zapobieganie wykluczeniu społecznemu jak również pełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym.

Powiat tomaszowski otrzymuje corocznie, zgodnie z algorytmem, środki finansowe pochodzące z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Środki te wydatkowane są na zadania określone w w/w ustawie. Inne działania na rzecz osób niepełnosprawnych to realizacja pilotażowego programu „Aktywny samorząd", „Programu wyrównywania różnic między regionami" programu **„**Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Dostępne mieszkanie, programu **„**Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Mieszkanie dla absolwenta czy też programów finansowanych ze środków Ministra Rodziny i Polityki Społecznej: „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej" oraz „Opieka wytchnieniowa".

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim realizuje następujące zadania wynikające z w/w ustawy:

1) opracowanie i realizacja, zgodnych z powiatową strategią dotyczącą rozwiązywania problemów społecznych, powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej i przestrzegania praw osób niepełnosprawnych
2) podejmowanie działań zmierzających do ograniczania skutków niepełnosprawności
3) udzielanie informacji o prawach i uprawnieniach osób niepełnosprawnych
4) prowadzenie doradztwa na rzecz osób niepełnosprawnych
5) opracowywanie i przedstawianie planów zadań i informacji z prowadzonej działalności oraz ich udostępnianie na potrzeby samorządu województwa
6) sporządzanie sprawozdawczości, analiz, raportów z realizowanych zadań
7) współpraca z organizacjami pozarządowymi i fundacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w zakresie rehabilitacji społecznej tych osób
8) dofinansowanie ze środków PFRON za zadania z zakresu rehabilitacji społecznej:

1. uczestnictwa osób niepełnosprawnych i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych
2. zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze przyznawane osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów
3. likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych
4. rehabilitacji dzieci i młodzieży
5. tłumacza języka migowego lub tłumacza przewodnika

9) Dofinansowanie kosztów tworzenia i działania warsztatów terapii zajęciowej oraz nadzór nad ich działalnością

10) przygotowywanie projektów dokumentów określających treść zawieranych porozumień i umów przez organy powiatu z innymi organami lub jednostkami dotyczących prowadzonych spraw
11) przeprowadzanie doraźnych kontroli u beneficjentów w zakresie likwidacji barier, zakupu sprzętu rehabilitacyjnego oraz sportu, kultury, rekreacji i turystyki osób niepełnosprawnych
12) obsługa administracyjna Powiatowej Społecznej Rady do Spraw Osób Niepełnosprawnych w Tomaszowie Lubelskim
13) realizacja programów i projektów wynikających z Unii Europejskiej
14) realizacja programów i projektów wynikających z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz programów rządowych

Jednym z zadań z zakresu rehabilitacji społecznej dofinansowanym ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych jest finansowanie działalności Warsztatów Terapii Zajęciowej, zwanych dalej „WTZ" stanowi przeszło 70 % środków przeznaczonych na rehabilitację społeczną. Na terenie powiatu tomaszowskiego funkcjonują WTZ w Tomaszowie Lubelskim, Grabowicy i Muratynie dla łącznie 125 osób z niepełnosprawnością ze wskazaniem do terapii zajęciowej. Podstawę prawną działania WTZ stanowi ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej.

WTZ oznacza wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom z niepełnosprawnością niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia. Wskazania do uczestnictwa w WTZ przyznaje osobie z niepełnosprawnością Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności. WTZ realizują zadania w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej, zmierzającej do ogólnego rozwoju i poprawy sprawności, niezbędnych do prowadzenia przez osobę z niepełnosprawnością niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia – na miarę jej indywidualnych możliwości. Realizacja przez WTZ zadań odbywa się poprzez:

- ogólne usprawnianie,
- rozwijanie umiejętności, w tym wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej, przy zastosowaniu różnych technik terapii zajęciowej,
- przygotowanie do życia w środowisku społecznym, w szczególności poprzez rozwój umiejętności planowania i komunikowania się, dokonywania wyborów, decydowania o swoich sprawach oraz rozwój innych umiejętności niezbędnych w niezależnym życiu, a także poprawę kondycji psychicznej i fizycznej.
- rozwijanie psychofizycznych sprawności niezbędnych w pracy,
- rozwijanie podstawowych oraz specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających podjęcie pracy albo szkolenia zawodowego.

Warsztat Terapii Zajęciowej prowadzony przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim i przeznaczony jest dla 50 osób. Terapia realizowana jest w 8 pracowniach: plastycznej, stolarskiej, gospodarstwa domowego, rękodzieła, gospodarczo - ogrodniczej, informatyczno – poligraficznej oraz artystyczno - teatralnej. Kolejnym warsztatem jest Warsztat Terapii Zajęciowej w Muratynie prowadzony przez Gminę Łaszczów. WTZ przeznaczony jest dla 45 osób. Terapia prowadzona jest w ośmiu pracowniach: gospodarstwa domowego, technik gospodarczych i użytkowych, gospodarczo-ogrodniczej, poligraficzno-introligatorskiej, stolarskiej, rękodzieła,

sztuki użytkowej oraz ogrodniczo- wikliniarska. Warsztaty Terapii Zajęciowej w Grabowicy to trzecia tego typu placówka w powiecie. Prowadzona jest przez Gminę Susiec, przeznaczona dla 30 uczestników. Terapia odbywa się w 6 pracowniach: multimedialno - poligraficznej, plastycznej, stolarsko – wikliniarskiej, gospodarstwa domowego, rękodzieła artystycznego oraz środowiskowo - przyrodniczej.

Koszty działalności WTZ finansowana są w 90% ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz w 10% z budżetu powiatu. Poniższa tabela przedstawia środki przeznaczone na działanie warsztatów w latach 2018 -2022.

Tabela nr 22 *Koszt funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej*

	2018	2019	2020	2021	2022
WTZ Tomaszów Lubelski	**922 000,00**	**1 005 333,00**	**1 141 666,68**	**1 205 333,33**	**1 438 667,00**
W tym środki PFRON:	829 800,00	904 800,00	1 024 800,00	1 084 800,00	1 294 800,00
W tym środki Powiatu:	92 200,00	100 533,00	113 866,68	120 533,33	143 867,00
WTZ Grabowica	**557 200,00**	**603 200,00**	**683 200,00**	**723 200,00**	**863 200,00**
W tym środki PFRON:	497 880,00	542 880,00	614 880,00	650 880,00	776 880,00
W tym środki Powiatu:	59 320,00	60 320,00	68 320,00	72 320,00	86 320,00
WTZ Muratyn	**835 800,00**	**904 727,00**	**1 024 710,00**	**1 084 800,00**	**1 294 800,00**
W tym środki PFRON:	746 820,00	814 247,00	922 320,00	976 320,00	1 165 320,00
W tym środki Powiatu:	88 980,00	90 480,00	102 480,00	108 480,00	129 480,00
Razem	**2 315 000**	**2 513 260**	**2 849 576,68**	**3 013 333,33**	**3 596 667**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Uczestnikami WTZ były osoby z niepełnosprawnością, które posiadały znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności oraz posiadały wskazania do uczestnictwa w terapii zajęciowej zawarte w orzeczeniu. Kandydaci na uczestników, po zasięgnięciu opinii Centrum, kwalifikowani byli przez Radę Programową WTZ w oparciu o orzeczenie lekarskie i wskazania do terapii zajęciowej oraz predyspozycje i zainteresowania.

Kolejnym zadaniem finansowanych przez PFRON jest uczestnictwo osób z niepełnosprawnością i ich opiekunów w turnusach rehabilitacyjnych. Realizacja dofinansowań do pobytu osób z niepełnosprawnością na turnusach rehabilitacyjnych,

w głównej mierze zależy od wysokości środków finansowych przyznawanych przez Państwowy Fundusz Osób Niepełnosprawnych w danym roku. Poniżej przedstawiono analizę ilości osób korzystających z dofinansowania w latach 2018 – 2022.

Tabela nr 23 *Dofinansowanie do turnusów rehabilitacyjnych w latach 2018-2022*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba osób z niepełnosprawnością, którym przyznano dofinansowania	25	44	33	23	45
Liczba opiekunów osób z niepełnosprawnością, którym przyznano dofinansowania	20	22	22	11	23
Liczba osób ubiegających się o dofinansowanie do turnusu rehabilitacyjnego	130	144	108	59	64
Kwota środków przeznaczonych na dofinansowanie turnusów rehabilitacyjnych	50 000,00	79 942,00	61 282,00	49 373,00	104 183,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze jest kolejnym z zadań, o dofinansowanie którego można ubiegać się ze środków PFRON. Zadanie to ma na celu zmniejszenie i łagodzenie skutków niepełnosprawności poprzez umożliwienie osobom wymagającym rehabilitacji, korzystania z zalecanego sprzętu oraz środków pomocniczych i przedmiotów ortopedycznych. Pomoc ta cieszy się dużym zainteresowaniem, gdyż wymagany sprzęt, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze są dość kosztowne. Z tej formy pomocy korzystają w znacznej części osoby dorosłe, ale także i dzieci, zwłaszcza osoby z dysfunkcją narządu ruchu.

Sprzęt rehabilitacyjny jest to sprzęt niezbędny do rehabilitacji ruchowej lub innej, zaleconej przez lekarza w warunkach domowych, a który nie jest objęty ubezpieczeniem zdrowotnym. Przepisy prawa nie dookreślają na jaki sprzęt Centrum może udzielić dofinansowania. Niekiedy podstawą uznania przez PCPR danego sprzętu jako sprzęt rehabilitacyjny, którego zakup może być dofinansowany ze środków PFRON, jest opinia Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, wystawiana zarówno na prośbę osoby zainteresowanej jak i PCPR. W ramach zadania dofinansowany jest sprzęt rehabilitacyjny: sprzęt do zajęć ruchowych, w tym: materace rehabilitacyjne, wałek rehabilitacyjny, piłka do ćwiczeń, taśma, drabinka rehabilitacyjna, rower rehabilitacyjny, orbitrek, trenażer eliptyczny, rotor barkowy, rotor do ćwiczeń kończyn górnych i dolnych, urządzenie do aktywnej i pasywnej rehabilitacji kończyn górnych i dolnych.

Przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze są skatalogowane, a katalog jest załącznikiem do rozporządzenia ministra zdrowia. W rozporządzeniu zawarte są określone limity finansowania każdego przedmiotu w ramach ubezpieczenia, dlatego procentowe wskaźniki dofinansowań ze środków PFRON odnoszą się wprost do tych limitów. Są to między innymi: aparaty ortopedyczne, gorsety, protezy kończyn, obuwie ortopedyczne, kule, laski, wózki inwalidzkie, materace przeciwodleżynowe, pasy przepuklinowe, aparaty słuchowe, sprzęt stomijny, cewniki, inhalatory, okulary, pieluchomajtki i inne.

Tabela nr 24 *Dofinansowanie do zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w latach 2018-2022*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba złożonych wniosków	417	531	483	510	615
Liczba zrealizowanych wniosków	260	320	325	301	603
Kwota przyznanych środków	315 336,00	338 470,00	562 393,55	552 154,00	692044,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Kolejną grupą zadań dofinansowanych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych jest likwidacja barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych, w związku z indywidualnymi potrzebami osób z niepełnosprawnością. Celem likwidacji barier ogólnie rozumianych, jest umożliwienie osobie z niepełnosprawnością w miarę samodzielnego funkcjonowania w środowisku poprzez ułatwienie wykonywania podstawowych czynności samoobsługowych, nawiązywania kontaktów społecznych, rozwijania zainteresowań.

Bariera architektoniczna to wszelkie utrudnienia występujące w budynku i w jego najbliższej okolicy, które ze względu na rozwiązania techniczne, konstrukcyjne lub warunki użytkowania uniemożliwiają lub utrudniają swobodę ruchu osobom z niepełnosprawnością. Likwidacja barier polega na dokonaniu inwestycji lub czynności mających na celu udostępnienie przestrzeni architektonicznej.

Bariery w komunikowaniu się to ograniczenia uniemożliwiające lub utrudniające osobie z niepełnosprawnością swobodne porozumiewanie się i/lub przekazywanie informacji. Likwidacja tej bariery polega na umożliwieniu osobie z niepełnosprawnością porozumiewania się z innymi ludźmi przeważnie poprzez dokonywanie odpowiednich inwestycji.

Bariera techniczna to bariera utrudniająca lub uniemożliwiająca osobie z niepełnosprawnością wykonywanie czynności dnia codziennego adekwatnie do wieku i możliwości wynikających z niepełnosprawności. Likwidacja tej bariery powinna powodować sprawniejsze działanie tej osoby w społeczeństwie i umożliwić wydajniejsze jej funkcjonowanie.

Tabela nr 25 *Dofinansowanie do likwidacji barier w latach 2018-2022*

Dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych					
	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba wypłaconych dofinansowań	16	27	16	19	18
Kwota przyznanych środków	78 892,00	130 840,00	121 942,00	169 166,00	164 260,00
Dofinansowanie do likwidacji barier w komunikowaniu się					
	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba wypłaconych dofinansowań	4	1	41	34	40

Kwota przyznanych środków	3 303,00	1000,00	80 864,00	71 510,00	108 994,00
Dofinansowanie do likwidacji barier technicznych					
	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba wypłaconych dofinansowań	29	29	38	35	31
Kwota przyznanych środków	57 805,00	48 160,00	135 743,00	99 276,00	75 373,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Rok 2020 i ogłoszenie stanu epidemicznego związanego z pandemią COVID-19 i nałożenie licznych ograniczeń i zakazów spowodowało spadek liczby likwidowanych barier architektonicznych. Znacząco wzrosła natomiast liczba zlikwidowanych barier technicznych i w komunikowaniu się, których likwidacja umożliwiała osobom z niepełnosprawnościami nawiązywanie kontaktu z otoczeniem bez konieczności wychodzenia z domu.

Oprócz dofinansowania ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych zadań wymienionych w artykule 35a. ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, powiat tomaszowski realizuje programy finansowanie ze środków PFRON.

Pierwszym z takich programów jest „Program wyrównywania różnic między regionami". Celem strategicznym programu jest wyrównanie szans osób z niepełnosprawnością, zamieszkujących regiony słabo rozwinięte gospodarczo i społecznie w dostępie do rehabilitacji zawodowej i społecznej. Dofinansowaniem ze środków przeznaczonych na realizację programu mogą być objęte, w ramach:

- obszaru A (zapewnienie dostępności w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych) - część kosztów inwestycji w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych zapewniające dostępność do lokali zamieszkiwanych przez osoby niepełnosprawne;
- obszaru B obszaru B (likwidacja barier w urzędach, placówkach edukacyjnych lub środowiskowych domach samopomocy w zakresie umożliwienia osobom z niepełnosprawnością poruszania się i komunikowania) – część kosztów likwidacji barier w urzędach, placówkach edukacyjnych lub środowiskowych domach samopomocy w zakresie umożliwienia osobom z niepełnosprawnością poruszania się i komunikowania;
- obszaru C (tworzenie spółdzielni socjalnych osób prawnych) – część kosztów utworzenia spółdzielni socjalnej w zakresie adaptacji pomieszczeń oraz wyposażenia stanowisk pracy dla osób z niepełnosprawnością;
- obszaru D (likwidacja barier transportowych) – część kosztów zakupu lub przystosowania pojazdów przeznaczonych do przewozu osób z niepełnosprawnością;
- obszaru E (dofinansowanie wymaganego wkładu własnego w projektach dotyczących aktywizacji i/lub integracji osób z niepełnosprawnością) – wymagany wkład własny beneficjentów pomocy w projekty dotyczące aktywizacji i/lub integracji osób z niepełnosprawnością;
- obszaru F (tworzenie warsztatów terapii zajęciowej) – część kosztów utworzenia warsztatów terapii zajęciowej (prace adaptacyjne, modernizacja lub rozbudowa obiektu, zakup niezbędnego wyposażenia);

- obszaru G (skierowanie do powiatów poza algorytmem dodatkowych środków na finansowanie zadań ustawowych dotyczących rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych).

Tabela nr 26 *Środki pozyskane w ramach Programu wyrównywania różnic między regionami w latach 2018-2022*

	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba zawartych umów	1	1	3	3	2
Kwota pozyskanych środków	45 000,00	80 000,00	274 344,20	328 869,83	467 776,92

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Kolejnym programem finansowanym ze środków PFRON jest „Aktywny samorząd". Celem głównym programu jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. Cele szczegółowe programu:

- przygotowanie beneficjentów programu z zaburzeniami ruchu, słuchu i percepcji wzrokowej do pełnienia różnych ról społecznych poprzez umożliwienie im włączenia się do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego;
- przygotowanie beneficjentów programu do aktywizacji społecznej, zawodowej lub wsparcie w utrzymaniu zatrudnienia poprzez likwidację lub ograniczenie barier w poruszaniu się oraz barier transportowych;
- umożliwianie beneficjentom programu aktywizacji zawodowej poprzez zastosowanie elementów wspierających ich zatrudnienie;
- poprawa szans beneficjentów programu na rywalizację o zatrudnienie na otwartym rynku pracy poprzez podwyższanie kwalifikacji;
- wzrost kompetencji osób zaangażowanych w proces rehabilitacji osób z niepełnosprawnością, pracowników lub pracujących na rzecz jednostek samorządu terytorialnego lub organizacji pozarządowych.

Tabela nr 27 *Środki pozyskane w ramach programu Aktywny samorząd w latach 2018-2022*

	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba zawartych umów	22	28	30	34	38
Kwota pozyskanych środków	67 934,00	183 576,21	144 355,44	205 172,32	159 849,28

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

W 2022 roku powiat tomaszowski przystąpił do realizacji programu **„**Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Dostępne mieszkanie, finansowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Celem programu jest wzrost niezależności beneficjentów oraz ułatwienie im aktywności zawodowej i społecznej poprzez zapewnienie mieszkania wolnego od barier architektonicznych, jako podstawy samodzielnego realizowania

planów zawodowych i społecznych. Na realizację programu otrzymano środki w wysokości 99 460, 80 zł.

Kolejnym programem finansowanym ze środków PFRON od 2022 roku jest program „Samodzielność – Aktywność – Mobilność!" Mieszkanie dla absolwenta finansowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Celem programu jest wzrost niezależności beneficjentów oraz ułatwienie im aktywności zawodowej i społecznej poprzez zapewnienie samodzielnego mieszkania spełniającego indywidualne kryterium dostępności dla beneficjenta. Na realizację programu otrzymano środki w wysokości 129 427,20 zł.

Analiza SWOT obszaru Osoby z niepełnosprawnościami

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Wyspecjalizowana kadra. 2. Regulacje prawne. 3. Stale wzrastająca dostępność architektoniczna instytucji publicznych. 4. Duża liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz osób wspierających osób z niepełnosprawnościami. 5. Szeroko rozwinięta sieć wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami od narodzin po starości. 6. Wzrost świadomości społecznej na temat niepełnosprawności. 7. Dysponowanie środkami PFRON 8. Współpraca samorządu z organizacjami pozarządowymi w zakresie wspierania osób z niepełnosprawnościami 9. Funkcjonowanie i rozwój instytucji działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami. 10. Umiejętność pozyskiwania środków zewnętrznych przez pracowników powiatowych. 11. Możliwość korzystania z programów finansowanych ze środków zewnętrznych. 12. Funkcjonowanie Zakładu Aktywności Zawodowej, domów pomocy społecznej, Środowiskowego Domu Samopomocy, warsztatów terapii zajęciowej	1. Niska aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami. 2. Niewystarczające dostosowanie rynku pracy do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnościami. 3. Stygmatyzacje społeczne osób z niepełnosprawnościami. 4. Brak komunikacji publicznej. 5. Niewystarczający dostęp do edukacji. 6. Ograniczony dostęp do lekarzy specjalistów, w tym psychiatrów. 7. Ograniczony dostęp do publicznej przestrzeni. 8. Ograniczone możliwości zatrudnienia. 9. Niewłaściwe rozumienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 10. Ograniczony dostęp do kultury i rekreacji.

13. Funkcjonowanie Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.	
Szanse	**Zagrożenia**
1. Sprawnie funkcjonujący system wsparcia. 2. Dedykowane programy PFRON. 3. Rozwój technologii wspomagających. 4. Wsparcie finansowe na nowoczesne technologie. 5. Programy kształcenia i zatrudniania. 6. Środki PFRON na aktywizację zawodową. 7. Rozwój współpracy samorządów z organizacjami pozarządowymi. 8. Wzrost świadomości społecznej i akceptacji zjawiska niepełnosprawności. 9. Edukacja społeczeństwa. 10. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób z niepełnosprawnościami. 11. Tworzenie i rozbudowa istniejących instytucji.	1. Niewystarczające środki finansowe na zadania rehabilitacji społecznej. 2. Zagrożenie ubóstwem osób i rodzin z niepełnosprawnościami. 3. Niewystarczający poziom likwidacji barier infrastruktury użyteczności publicznej dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. 4. Słabo rozwinięty wolontariat. 5. Niska aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami. 6. Brak dostępu do lekarzy specjalistów. 7. Ograniczona liczba miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami.

3.3 Wsparcie rodziny i piecza zastępcza

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 52 Starosty Tomaszowskiego z dnia 8 grudnia 2011 roku Centrum wyznaczone zostało od 1 stycznia 2012 roku na Organizatora Rodzinnej Pieczy Zastępczej na terenie powiatu tomaszowskiego.

Piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Pieczę zastępczą organizuje powiat. Sprawowana jest w formie rodzinnej i instytucjonalnej. Wszystkie dzieci z powiatu tomaszowskiego przebywające w pieczy zastępczej zostały umieszczone na podstawie orzeczeń sądu. Obowiązek opieki nad dzieckiem w pieczy zastępczej powstaje z dniem umieszczenia dziecka, a ustaje – z mocy prawa – z dniem osiągnięcia przez dziecko pełnoletniości. Nie oznacza to jednak obowiązku opuszczenia przez dziecko rodziny zastępczej lub placówki – może w niej pozostać do czasu ukończenia szkoły.

Głównymi powodami umieszczania dzieci w rodzinach zastępczych są najczęściej: bezradność w sprawach opiekuńczo- wychowawczych, uzależnienia rodziców, pobyty rodziców za granicą oraz długotrwałe i ciężkie choroby.

Piecza zastępcza sprawowana jest w formie rodzinnej i instytucjonalnej. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są: rodzina zastępcza (spokrewniona, niezawodowa i zawodowa- w tym pełniąca funkcje pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna) oraz rodzinne domy dziecka.

Dla każdego z wychowanków pieczy zastępczej przygotowywano, we współpracy z asystentem rodziny/ pracownikiem socjalnym ośrodka pomocy społecznej właściwego ze

względu na miejsce pochodzenia dziecka, rodziną zastępczą i innymi osobami działającymi na rzecz dziecka i rodziny, plan pomocy temu dziecku. Rodzinom zastępczym udzielano pomocy w realizacji zadań wynikających z ustawy o pieczy zastępczej (art.40.1). Dla każdej rodziny zastępczej prowadzono odrębną dokumentację. Praca z rodzinami zastępczymi i członkami tych rodzin była prowadzona zarówno w ich miejscu zamieszkania jak i w siedzibie Centrum. Wszystkim rodzinom zastępczym zapewniono dostęp do specjalistycznej pomocy dla umieszczonych w nich dzieci, głównie psychologicznej, pedagogicznej i prawnej. Współpracowano w tym zakresie z pedagogami szkolnymi, Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Tomaszowie Lubelskim.

Tabela nr 28 *Stan pieczy zastępczej na terenu powiatu tomaszowskiego*

	2018	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba rodzin zastępczych					
Spokrewnionych (dziadkowie i rodzeństwo)	43	39	35	41	42
Niezawodowych	10	8	9	13	14
Zawodowych	3	3	3	3	3
Łącznie	***56***	***50***	***47***	***57***	***59***
Liczba dzieci w rodzinach zastępczych					
Spokrewnionych (dziadkowie i rodzeństwo)	54	48	52	51	54
Niezawodowych	14	11	15	15	18
Zawodowych	10	9	9	10	10
Łącznie	***78***	***68***	***76***	***76***	***82***
Liczba dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo -wychowawczych	22	17	17	17	19

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Jak wynika z tabeli zarówno liczba rodzin zastępczych, jak i umieszczonych w nich dzieci pozostaje niemal na tym samym poziomie, nieznacznie natomiast zmniejsza się ilość dzieci umieszczanych w placówkach opiekuńczo – wychowawczych.

Tabela nr 29 *Porównanie wydatków ponoszonych na dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych i w placówkach opiekuńczo- wychowawczych* w latach 2018 - 2022.

Wyszczególnienie	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Wydatki na rodziny zastępcze funkcjonujące na terenie powiatu tomaszowskiego	670 190	712 612	831 979	903 303	926 973
Dodatek wychowawczy	339 461	323 989	322 999	331 187	135 795
Wydatki na placówki opiekuńczo – wychowawcze	1 118 058	962 275	980 437	928 414	929 989

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

W sytuacji braku możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej lub gdy z innych względów nie jest to zasadne, sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Tabela nr 30 *Wydatki poniesione na dzieci przebywające w instytucjonalnej pieczy zastępczej w latach 2018-2022*

Wyszczególnienie	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Liczba dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo -wychowawczych	22	17	17	17	19
Wydatki na placówki opiekuńczo – wychowawcze w zł	1 118 058	962 275	980 437	928 414	929 989

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022

Koszt umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej jest o wiele niższy niż koszt utrzymania dziecka w placówce opiekuńczo – wychowawczej. Z powyższej tabeli wynika, że w 2022 roku dla rodzin zastępczych, w których wychowywało się czterokrotnie więcej dzieci, wydatkowano kwotę niemal identyczna z kwotą wydatkowaną na placówki opiekuńczo – wychowawcze.

Centrum otaczało wsparciem wychowanków, którzy opuścili pieczę zastępczą (zarówno rodzinną jak i instytucjonalną). Wszystkim usamodzielnianym udzielano pomocy w opracowywaniu i realizacji indywidualnych programów usamodzielnienia, wszechstronnego wsparcia, poradnictwa oraz wypłacano świadczenia pieniężne.

Analiza SWOT obszaru Wsparcie rodziny i piecza zastępcza.

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Wykwalifikowana kadra. 2. Funkcjonowanie organizatora pieczy zastępczej i zapewnienie rodzinnej pieczy zastępczej. 3. Dostęp do specjalistycznego poradnictwa. 4. Współpraca instytucji i służb. 5. Wspieranie pełnoletnich wychowanków . 6. Funkcjonowanie zawodowych rodzin zastępczych. 7. Ustawodawstwo określające działania w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną.	1. Brak instytucjonalnej pieczy zastępczej. 2. Brak kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. 3. Niewystarczająca świadomość społeczna o potrzebach w zakresie pieczy zastępczej. 4. Wysoki koszty pobytu w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. 5. Brak miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej poza powiatem. 6. Niskie wynagrodzenie zawodowych rodzin zastępczych. 7. Brak możliwości w kwestii udzielenia pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz

	zatrudnienie usamodzielnianych wychowanków. 8. Brak mieszkań treningowych i wspomaganych dla usamodzielniających się wychowanków. 9. Długie oczekiwanie na uregulowanie sytuacji prawnej dziecka. 10. Brak specjalistycznych rodzin zastępczych. 11. Brak lekarza psychiatry dziecięcego. 12. Niedostateczne zasoby lokali socjalnych.
Szanse	**Zagrożenia**
1. Zwiększenie świadomości społeczeństwa i zmiana nastawienia środowiska lokalnego w stosunku do rodzicielstwa zastępczego. 2. Wsparcie istniejących rodzin zastępczych. 3. Realizacja powiatowych i gminnych programów. 4. Prowadzenie kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze. 5. Możliwość pozyskiwania środków finansowych w zakresie pieczy zastępczej. 6. Rozwój programów profilaktycznych. 7. Wzrost społecznej świadomości. 8. Podnoszenie kompetencji rodzicielskich . 9. Rozwiązania systemowe wspierające rodziny z dziećmi.	1. Brak miejsc w instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej. 2. Stygmatyzacja dzieci z pieczy zastępczej. 3. Niewystarczające środki finansowe na rozwój pieczy zastępczej. 4. Wypalenie rodzin zastępczych. 5. Wypalenie zawodowe specjalistów pracujących z rodzinami zastępczymi. 6. Brak kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. 7. Trudności w umieszczeniu dzieci chorych, posiadających orzeczenia o niepełnosprawności w specjalistycznych rodzinach zastępczych. 8. Bierność rodziców biologicznych do odzyskania opieki nad dziećmi. 9. Przewlekłość postępowań sądowych. 10. Nadmiernie rozbudowana biurokracja.

3.4 Przemoc domowa

Przemoc jest intencjonalnym i zamierzonym działaniem człowieka, które ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary. Definicja przemocy w rodzinie wg ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie mówi, że: *„przemoc w rodzinie należy rozumieć jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie*

naruszające prawa albo dobra osobiste osób najbliższych lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą".

Przemoc może mieć wiele form: przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, przemoc seksualna, przemoc ekonomiczna, zaniedbanie. Bardzo specyficzną formą przemocy jest przemoc wobec członków rodziny. Jest ona tematem stale obecnym w życiu społecznym, mediach i w wielu domach.

Przemoc jest jednym ze zjawisk współwystępujących z innymi problemami funkcjonowania rodziny. W celu rozwiązania problemu przemocy jest potrzeba podejmowania interwencji socjalnej i psychologicznej niezależnie od możliwości podejmowania działań prawnych. Działaniami mającymi na celu przeciwdziałanie przemocy domowej w gminach Powiatu Tomaszowskiego zajmują się Zespoły Interdyscyplinarne. W skład zespołu wchodzą przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty, ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych oraz kuratorzy sądowi. Celem działania Zespołów Interdyscyplinarnych jest skoordynowanie wszystkich działań instytucji i organów zaangażowanych w niesienie pomocy osobom krzywdzonym oraz przeciwdziałanie przemocy domowej. Zespół realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Na terenie powiatu Zespoły Interdyscyplinarne funkcjonują we wszystkich 13 gminach.

Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty" i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Procedura „Niebieskie Karty" obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

Przedstawiciele podmiotów wyżej wymienionych, realizują procedurę „Niebieskie Karty" w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu Zespołu Interdyscyplinarnego. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty" następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta - A" w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny, bądź przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Liczbę sporządzonych Niebieskich kart na terenie powiatu tomaszowskiego przedstawia poniższa tabela:

Tabela 31. *Liczba założonych „Niebieskich Kart" w gminach Powiatu Tomaszowskiego w latach 2018-2022*

Gmina	2018	2019	2020	2021	2022
Tomaszów Lubelski W	41	46	37	15	23
Lubycza Królewska	15	22	11	7	5
Łaszczów	19	26	13	7	4
Tyszowce	36	19	15	7	11
Bełżec	6	5	8	5	7
Jarczów	19	8	2	2	3
Krynice	8	18	11	9	6
Rachanie	17	12	10	5	5

Susiec	25	18	11	16	11
Tarnawatka	22	21	19	7	8
Telatyn	9	16	8	7	3
Tomaszów Lubelski M	69	83	61	18	26
Ulhówek	14	16	4	3	5
Suma	**303**	**310**	**210**	**108**	**117**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych gminnych zespołów interdyscyplinarnych.

Na przestrzeni lat 2018-2022 dostrzec można znaczny spadek liczby wszczynanych procedur „Niebieskie Karty". Największa część procedur została wszczęta przez funkcjonariuszy Policji. W latach 2018-2022 liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty" ulegała wahaniom. W 2021 roku zakończono ich 30, czyli o 4 mniej niż w 2020 roku oraz o 1 mniej niż w roku 2019. Szczegółowe dane z tego zakresu prezentuje poniższy wykres.

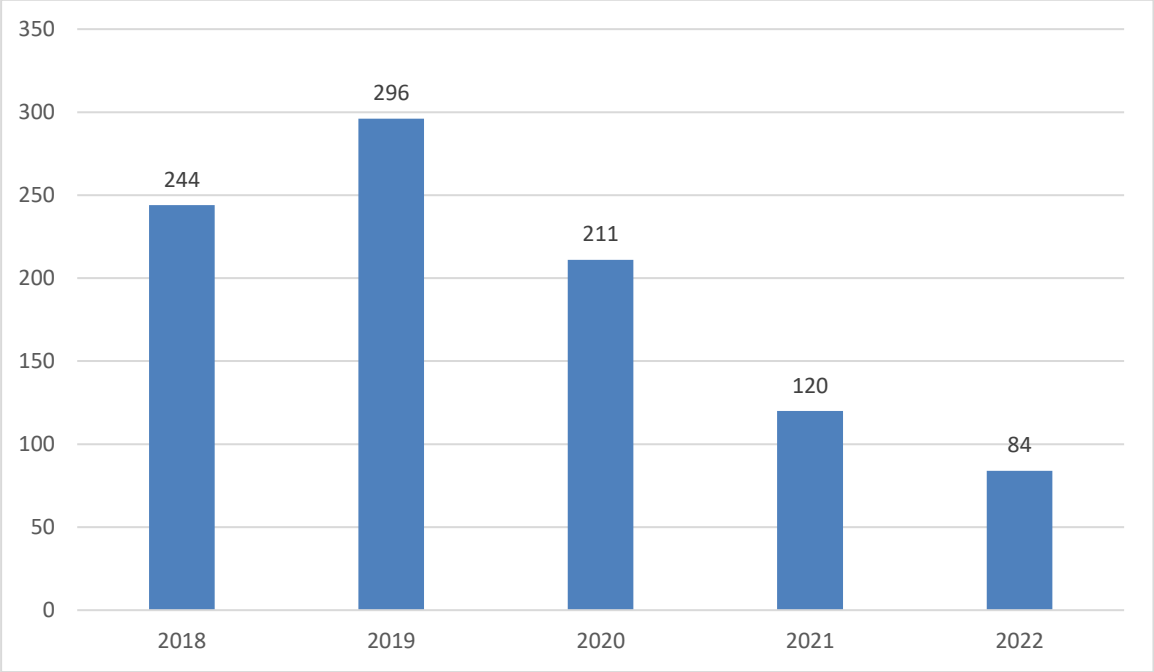

Wykres 10. Liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty" w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022

Na terenie powiatu tomaszowskiego osoby doznające i stosujące przemoc domową mogą uzyskać pomoc i wsparcie m.in. w Specjalistycznym Ośrodku Wsparcia w Tyszowcach oraz Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim.

W ramach zadań wynikających z Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na terenie powiatu funkcjonuje Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach. Jest to zadanie z zakresu administracji rządowej realizowane przez powiat. Placówka zapewnia całodobowe, okresowe schronienie ofiarom i świadkom przemocy domowej oraz świadczy specjalistyczne poradnictwo psychologiczne, prawne, pedagogiczne, socjalne terapeutyczne, medyczne i.in. na rzecz tych osób.

Dane dotyczące liczby osób objętych wsparciem przez Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 32 *Osoby korzystające ze wsparcia SOW z powodu przemocy domowej w latach 2018-2022*

	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba osób objętych wsparciem	**155**	**57**	**31**	**19**	**158**
W tym liczba kobiet	**100**	**25**	**10**	**7**	**91**
W tym liczba mężczyzn	**18**	**2**	**0**	**0**	**50**
W tym liczba dzieci	**37**	**30**	**21**	**12**	**17**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Sprawozdaniu z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2018 -2022

Łącznie w latach 2018 -2022 wsparcie z powodu przemocy domowej w specjalistycznym Ośrodku Wsparcia w Tyszowcach otrzymało 420 osób, z czego 55,48% stanowiły kobiety, a 27,85% stanowiły dzieci.

Ośrodek Interwencji Kryzysowej prowadzi interwencję kryzysową, której celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.

Tabela nr 33 *Osoby korzystające ze wsparcia OIK z powodu przemocy w rodzinie w latach 2018-2022*

	2018	2019	2020	2021	2022
Liczba osób objętych wsparciem	**92**	**117**	**81**	**89**	**74**
W tym liczba kobiet	**70**	**83**	**60**	**71**	**52**
W tym liczba mężczyzn	**7**	**10**	**7**	**8**	**4**
W tym liczba dzieci	**15**	**24**	**14**	**10**	**18**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Sprawozdaniu z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za lata 2018 -2022

Z powyższych danych wynika, że Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim w latach 2018-2022 udzielił wsparcia 453 osobom pokrzywdzonym w wyniku doznawania przemocy w rodzinie w tym 81 dzieciom. Kobiety dotknięte przemocą w rodzinie stanowią aż 74,17 % wśród osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

Analiza SWOT obszaru Przemoc domowa

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych w każdej gminie. 2. Funkcjonowanie OIK i SOW. 3. Realizacja Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar	1. Stereotypy funkcjonujące w społeczności lokalnej. 2. Niechęć otoczenia do podejmowania interwencji. 3. Brak skutecznego przepływu informacji między instytucjami. 4. Niskie kary dla osób stosujących przemoc.

przemocy w rodzinie w powiecie tomaszowskim. 4. Funkcjonowanie procedury Niebieskiej Karty. 5. Wykwalifikowana kadra. 6. Dostępność do informacji. 7. Współpraca służb i instytucji. 8. Ogólnopolskie, krajowe, wojewódzkie, powiatowe, gminne kampanie. 9. Środki rządowe na programy dla osób stosujących przemoc. 10. Wzrost świadomości społeczeństwa. 11. Finansowanie działań z zakresu przeciwdziałania przemocy bezpośrednio z budżetu państwa.	5. Niechęć skorzystania osób doznających przemocy z pomocy psychologicznej i psychiatrycznej. 6. Niechęć osób doznających przemocy do jej zgłaszania. 7. Niewystarczająca wiedza nauczycieli na temat przemocy. 8. Nie korzystanie przez instytucje ze środków na rozwój usług na rzecz osób doznających przemocy.
Szanse	**Zagrożenia**
1. Zmiany przepisów sprzyjające ochronie osób doznających przemocy domowej. 2. Współpraca służb w celu zapewnienia ochrony tych osób. 3. Stałe podnoszenie wiedzy przez pracowników różnych instytucji zobowiązanych do stosowania procedury niebieskiej karty. 4. Skuteczne działania zespołów interdyscyplinarnych. 5. Funkcjonowanie OIK i SOW. 6. Bezpłatne poradnictwo prawne. 7. Obligatoryjne prowadzenie programów korekcyjnoedukacyjnych i psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc. 8. Brak rejonizacji dla osób doznających przemocy. 9. Dostępność szkoleń dla specjalistów z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. 10. Wzrost świadomości społecznej na temat przemocy domowej.	1. Niewystarczająca wiedza o przemocy domowej wśród społeczeństwa, funkcjonujące stereotypy. 2. Samoizolacja rodzin problemowych, a co za tym idzie brak wiedzy dla służb. 3. Niskie kary dla osób stosujących przemoc. 4. Niechęć do zgłaszanie przemocy, niechęć do korzystania z pomocy psychologicznej i psychiatrycznej. 5. Unikanie działania ze strony świadków przemocy domowej. 6. Możliwe trudności w uzyskaniu pomocy psychologicznej z powodu dużych odległości. 7. Niewystarczająca wiedza pracowników ochrony zdrowia i nauczycieli na temat typowych objawów przemocy. 8. Niepozyskiwane przez instytucje środków na rzecz osób doznających przemocy. 9. Brak wymiany informacji pomiędzy współpracującymi instytucjami. 10. Różnice kulturowe migrującej ludności.

3.5 Starzenie się społeczeństwa

Na przestrzeni ostatnich lat możemy zauważyć wzrost udziału osób, które ukończyły 60 lat w populacji ogólnej. Zjawisko to nazywane starzejącym się społeczeństwem ma miejsce zarówno w Polsce, jak i w większości uprzemysłowionych krajów. Niesie to za sobą konieczność intensyfikacji działań skierowanych w stronę wsparcia i integracji seniorów. W powiecie tomaszowskim odsetek osób będących w wieku poprodukcyjnym w 2022 roku wyniósł 24,64% ogółu mieszkańców Powiatu.

Według Banku Danych Lokalnych GUS ludność Polski na dzień 31 grudnia 2022 roku wynosiła 37 766 327 osób, w tym 8 646 197 osób w wieku poprodukcyjnym (kobiety od 60 r. ż. i mężczyźni od 65 r. ż.) Wśród tych osób większość stanowiły kobiety 5 694 523. W województwie lubelskim na dzień 31 grudnia 2022 roku zamieszkiwało ogółem 2 024 637 osób, w tym 483 207 osób w wieku poprodukcyjnym. Wśród osób w wieku poprodukcyjny mężczyźni stanowili 33,68%. Prognozy demograficzne pokazują, że w 2050 roku liczba ludności w powiecie wyniesie 55 759 osób, z czego osoby w wieku poprodukcyjnym będą stanowiły 40,32 %.

Tabela nr 34 *Prognoza ludności powiatu tomaszowskiego w roku 2050*

rok	razem	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
2022	**77 963**	10 715	48 039	19 209
2050	**55 759**	6 555	26 720	22 484

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Prognoza wyraźnie wskazuje, że pomimo zmniejszenia się ogólnej liczby ludności, liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrośnie.

Osoby starsze, głównie ze względu na stan zdrowia, często potrzebują pomocy i opieki, którą najczęściej zapewnia najbliższa rodzina bądź sąsiedzi. Jednak nie wszyscy posiadają taką możliwość. Seniorzy pozbawieni pomocy najbliższych osób mogą skorzystać z usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Dzięki tej formie wsparcia osoby starsze mają zapewnioną m.in. pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, pielęgnację. Osobom starszym wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej. Na terenie powiatu funkcjonuje Dom Pomocy Społecznej w Tyszowcach przeznaczony dla osób w podeszłym wieku i niepełnosprawnych fizycznie. Dom dysponuje 150 miejscami. Na koniec 2022 roku w Domu przebywało 114 osób. W 2022 roku Centrum umieściło 17 osób skierowanych przez gminy, 5 osób zostało wypisanych, 16 zmarło.

Analiza SWOT obszaru starzenie się społeczeństwa.

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Wzrost środków finansowych skierowanych na działania na rzecz osób starszych. 2. Rozwijające się kluby i dzienne domy dla seniorów. 3. Funkcjonowanie Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności. 4. Środki finansowe na zadania z rehabilitacji społecznej. 5. Funkcjonowanie domów pomocy społecznej. 9. Dostęp do podstawowych usług zdrowotnych. 10. Dostęp do refundowanych przez NFZ leków. 11. Usługi wsparcia krótkoterminowego w domach pomocy społecznej. 12. Wzrost świadomości społeczeństwa w zakresie profilaktyki i zdrowego stylu życia. 13. Wzrost zaangażowania seniorów w grupy samopomocowe oraz działania wolontarystyczne. 14. Wzrost udziału organizacji pozarządowych w realizację usług skierowanych do osób starszych. 15. Działalność Uniwersytetu III wieku.	1. Rozległy teren powiatu utrudniający transport i dotarcie do usług. 2. Słabo rozwinięta sieć komunikacji. 3. Słabo rozwinięty system zdrowotnej opieki specjalistycznej. 4. Zbyt mała liczba lekarzy psychiatrów. 6. Brak lub niewystarczające umiejętności do korzystania z nowinek technologicznych. 7. Niewystarczające zasoby finansowe gmin do zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb seniorów. 8. Mała wiedza seniorów o przysługujących ulgach i uprawnieniach. 9. Niewystarczająca liczba skierowań do DPS. 10. Niedostosowanie rynku pracy dla seniorów. 11. Bariery architektoniczne ograniczające uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym.
Szanse	**Zagrożenia**
1. Rozwój nowoczesnych technologii. 2. Możliwość ubiegania się o świadczenia drogą elektroniczną. 3. Uproszczenie procedur w ubieganiu się o wsparcie. 4. Możliwość rozwoju kontaktów społecznych poprzez udział w klubach, dziennych domach. 5. Możliwość pozostania w środowisku przy wsparciu asystenta. 6. Możliwość korzystania z usług wsparcia krótkoterminowego w domach pomocy społecznej.	1. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa. 2. Brak opieki nad osobami starszymi ze strony rodziny z uwagi na migrację ludzi młodych. 3. Konieczność korzystania ze wsparcia instytucji. 4. Trudności w korzystaniu z usług zdrowotnych, zwłaszcza specjalistycznych (kolejki, brak specjalistów, odległość). 5. Niewielka liczba osób posługująca się nowoczesnymi technologiami.

7. Zwiększenie środków finansowych na programy kierowane do seniorów. 8. Stosowanie ustawy o dostępności. 9. Wzrost zainteresowania aktywnością fizyczną i aktywnymi formami wypoczynku wśród seniorów. 10. Powstawanie Zakładów Opiekuńczo Leczniczych. 11. Inwestycja w edukację seniorów. 12. Wzrost świadomości osób starszych co do swoich potrzeb. 13. Uwzględnienie problematyki osób starszych w programach unijnych, krajowych, wojewódzkich.	6. Wykluczenie z niektórych usług z powodu konieczności składania wniosku elektronicznie. 7. Izolacja społeczna osób z ograniczoną sprawnością ruchową. 8. Ograniczenia finansowe osób starszych wynikające z ich niskich świadczeń. 9. Brak skierowań do całodobowych placówek (z powodów finansowych). 10. Umieszczanie osób wymagających całodobowej opieki Zakładach Opiekuńczo Leczniczych zamiast w Domu Pomocy Społecznej.

3.6 Rozwój społeczności lokalnej

Jednym z podstawowych zadań powiatu jest jak najlepsze zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty, którą tworzą jego mieszkańcy. Samorząd powiatu realizuje swoje zadania również poprzez kształtowanie rozwoju społeczności lokalnych. Funkcje te powiat realizuje we współpracy z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, skupiającymi aktywnych i wrażliwych na sprawy społeczne obywateli danego środowiska.

Mając na uwadze rozwój społeczności lokalnej należy przede wszystkim podkreślić rolę organizacji pozarządowych w codziennym życiu obywatela. Organizacjami pozarządowymi określa się podmioty, niebędące organami lub jednostkami podległymi administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz te, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku. Niejednokrotnie organizacje pozarządowe określa się jako „trzeci sektor". Definicję można znaleźć w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*.

Samorząd terytorialny wspólnie z organizacjami pozarządowymi tworzy system pomocy społecznej. Ich współpraca opiera się m.in. na suwerenności, partnerstwie i jawności. Współpraca ta jest bardzo ważna, ponieważ organizacje umożliwiają samorealizację, rozwój zainteresowań, ale także integrują mieszkańców oraz budują wieź społeczną. Wachlarz zadań organizacji pozarządowych obejmuje przede wszystkim zaspokajanie potrzeb indywidualnych obywateli oraz tworzenie czynnej postawy obywatelskiej. Głównym ich zadaniem jest realizacja spraw publicznych, wspólnych. Organizacje pozarządowe działające na terenie powiatu tomaszowskiego od wielu lat skupiają najaktywniejszych i najbardziej wrażliwych na sprawy społeczne obywateli naszego środowiska. Są oni inicjatorami i realizatorami wielu przedsięwzięć, które wspomagają i uzupełniają powiat w celu poprawy szeroko rozumianych warunków życia mieszkańców. Według danych Krajowego Rejestru Sądowego zarejestrowanych na terenie powiatu jest 371 stowarzyszeń, organizacji społecznych i zawodowych oraz fundacji, z czego 10 posiada status organizacji pożytku publicznego.

Tabela nr 35 *Liczba organizacji pozarządowych w poszczególnych gminach powiatu tomaszowskiego*

Gmina	Liczba organizacji	W tym liczba organizacji ze statusem OPP
Tomaszów Lubelski W	39	0
Lubycza Królewska	26	0
Łaszczów	20	1
Tyszowce	27	0
Bełżec	14	0
Jarczów	21	0
Krynice	19	1
Rachanie	26	0
Susiec	27	0
Tarnawatka	14	0
Telatyn	30	1
Tomaszów Lubelski M	86	7
Ulhówek	22	0
Suma	**371**	**0**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Portalu Rejestrów Sądowych

Kluczowymi problemami stowarzyszeń i fundacji są kwestie związane z finansowaniem organizacji oraz pozyskiwaniem i rozliczaniem środków na działalność. Większość organizacji dostrzega trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnego do swojego funkcjonowania. Istotnym problemem w działaniu organizacji jest brak przewidywalności finansowania. Najczęściej wykorzystywanymi źródłami przychodów są składki członkowskie, źródła samorządowe oraz darowizny od osób prywatnych.

Jednym z głównych problemów rozwoju społeczności lokalnych jest kwestia współpracy międzysektorowej. Obowiązek współpracy między administracją samorządową a sektorem pozarządowym, wynikający z ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie jest realizowany, ale poziom współpracy jest wciąż niewystarczający. Powiat tomaszowski prowadzi współpracę z organizacjami pozarządowymi w oparciu o Roczny Program Współpracy Powiatu Tomaszowskiego z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami wymienionymi w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Współpraca Powiatu o charakterze finansowym może odbywać się w formach:

- powierzania wykonania zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie jego realizacji;
- wspierania takiego zadania publicznego wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie jego realizacji.

Poza finansowe formy współpracy powiatu z organizacjami pozarządowymi dotyczą:
- wzajemnego informowania się o planowanych kierunkach działalności i współdziałania w celu ich skutecznej realizacji;
- angażowania organizacji do wymiany doświadczeń i prezentacji osiągnięć;
- koordynacji działań i realizacji wspólnych przedsięwzięć i imprez;
- udzielania rekomendacji w zakresie sposobu realizacji zadań publicznych zleconych przez Samorząd Powiatu;
- podejmowania inicjatyw integrujących osoby zajmujące się współpracą z organizacjami pozarządowymi na terenie powiatu tomaszowskiego wokół zadań ważnych dla regionu;
- pomocy w organizacji szkoleń, spotkań, konferencji podnoszących jakość pracy osób zajmujących się współpracą z organizacjami pozarządowymi z terenu powiatu tomaszowskiego.

Głównym celem Programu współpracy jest poprawa jakości życia oraz pełniejsze zaspokajanie potrzeb społecznych mieszkańców powiatu poprzez stwarzanie im możliwości i warunków do uczestnictwa w życiu publicznym. Do priorytetowych zadań powiatu tomaszowskiego we współpracy z podmiotami Programu należą:

1) upowszechnianie kultury fizycznej i sportu – w tym organizacja imprez masowych o zasięgu ponadlokalnym oraz obsługa organizacyjna imprez sportowych szkół.
ochrona, profilaktyka i promocja zdrowia;
2) upowszechnianie turystyki – turystyka oraz wypoczynek dzieci i młodzieży;
3) wspieranie kultury i sztuki oraz ochrona dóbr kultury i tradycji - w tym organizacja imprez kulturalnych o zasięgu ponadlokalnym;
4) realizacja zadań związanych z ochroną i wspieraniem twórczości ludowej, pomoc przy organizacji imprez o charakterze patriotycznym;
5) nauka, edukacja, oświata i wychowanie;
6) promowanie i organizowanie idei wolontariatu;
7) działania na rzecz osób z niepełnosprawnością;
8) wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Analiza SWOT obszaru rozwój społeczności lokalnej.

Mocne strony	**Słabe strony**
1. Szeroki zakres działań i duża różnorodność organizacji pozarządowych. 2. Zwiększająca się aktywności kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych, zespołów ludowych. 3. Nowa i zmodernizowana infrastruktura rekreacyjna i sportowa. 4. Wzrastające możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych. 5. Funkcjonowanie Społecznych Rad.	1. Rozległość powiatu. 2. Uzależnianie się działalności NGO od środków zewnętrznych i opieranie działalności na funduszach projektowych. 3. Niski potencjał instytucjonalno-kadrowy i finansowy organizacji pozarządowych. 4. Brak dostępności/ brak wiedzy o dostępnych organizacjach/ instytucjach niosących pomoc małym organizacjom pozarządowym.

6. Utworzenie Stowarzyszenia Samorządów Powiatu Tomaszowskiego. 7. Współpraca pomiędzy samorządami oraz innymi podmiotami: III sektor, przedsiębiorcy. 8. Współudział podmiotów polityki społecznej we wspólnie realizowanych projektach. 9. Bogaty kalendarz imprez: kulturalnych, sportowych, patriotycznych . 10. Zasoby instytucjonalne: gminne ośrodki kultury, biblioteki gminne, TDK, muzeum, itp. 11. Bogactwo regionalne, trwałość tradycji i więzi społecznych. 12. Funkcjonujący program współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi. 13. Budżet obywatelski.	5. Niewystarczająca wiedza o zakresie działalności pomiędzy samorządami i organizacjami. 6. Mała aktywność społeczna mieszkańców w realizacji działań mających na celu rozwiązywanie problemów społecznych w społeczności lokalnej oraz własnym środowisku. 7. Ograniczone zasoby finansowe gmin na budżety obywatelskie.
Szanse	**Zagrożenia**
1. Dostępność do środków zewnętrznych. 2. Świadomość podmiotów publicznych o konieczności włączania organizacji pozarządowych do planowania działań strategicznych. 3. Rozwijająca się współpraca samorządów i NGOs 4. Wzrost świadomości samorządów lokalnych w zakresie stosowania form aktywizacji społeczności lokalnych. 5. Rozwój lokalnych inicjatyw. 6. Działalność kół gospodyń wiejskich i ochotniczych straży pożarnych. 7. Współpraca z Kościołami i związkami wyznaniowymi. 8. Dostęp do nowoczesnych technologii, a tym samym do wiedzy. 9. Zwiększenie świadomości patriotycznych wśród dzieci i młodzieży.	1. Migracja zarobkowa. 2. Ograniczenie kontaktów społecznych, zmiana nawyków życiowych. 3. Negatywne wzorce zachowań społecznych, kryzys autorytetów. 4. Ograniczone zaufanie do instytucji państwowych. 5. Skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne. 6. Niski stopień zainteresowania społeczności lokalnej aktywnym udziałem w życiu publicznym swojej miejscowości. 7. Zbyt niskie wsparcie aktywności społecznej mieszkańców ze strony instytucji i organizacji rządowych i samorządowych. 8. Globalizacja . 9. Starzenie się społeczeństwa.

10. Popularyzacja aktywnych form wypoczynku, sportu i rekreacji wśród osób w różnym wieku. 11. Zaangażowanie samorządów w organizację imprez i wydarzeń kulturalnych na rzecz społeczności lokalnych. 12. Sprawnie działający samorząd. 13. Upowszechnianie i promocja wolontariatu. 14. Rozwój turystyki i agroturystyki jako szansa promowania produktów regionalnych i tradycyjnych	

IV. Priorytety i cele Strategii

Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej w art. 19 pkt. 1 określa, że jednym z priorytetów zadań powiatu w zakresie pomocy społecznej jest opracowanie i realizacja powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób z niepełnosprawnością i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. Można zatem przyjąć, że nadrzędnym celem powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka z uwzględnieniem działań ukierunkowanych na uaktywnienie najważniejszych potencjałów rozwojowych powiatu w połączeniu ze specyficznym jego położeniem w kraju i w Europie.

Za cel generalny Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych uznano:

Dążenie do zintegrowanego i efektywnie działającego systemu zapobiegania i rozwiązywania problemów społecznych występujących wśród mieszkańców Powiatu Tomaszowskiego

Cel generalny jest realizowany przez cele strategiczne, a te z kolei przez kierunki działań. W ramach niniejszej strategii przyjęto następujące cele strategiczne i kierunki działań:

Cel strategiczny I: Wsparcie i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami
Cel strategiczny II: Promocja zatrudnienia i aktywizacja zawodowa
Cel strategiczny III: Rozwój systemu opieki nad dzieckiem i rodziną.
Cel strategiczny IV: Przeciwdziałanie przemocy domowej
Cel strategiczny V: Rozwój systemu pomocy społecznej
Cel strategiczny VI: Integracja i aktywizacja osób starszych

Cel strategiczny I: Wsparcie i aktywizacja osób z niepełnosprawnościami

Kierunki działań	*Harmonogram realizacji*	*Wskaźniki*
Zwiększenie aktywności społecznej osób z niepełnosprawnościami	*2023-2030*	- liczba osób, które otrzymały dofinansowania, - kwota wypłaconych dofinansowań, - liczba osób objętych wsparciem instytucji.
Promowanie przestrzegania praw osób niepełnosprawnych	*2023-2030*	- liczba zorganizowanych spotkań informacyjnych, konferencji, - liczba spotkań informacyjnych, konferencji, szkoleń, w których uczestniczyli pracownicy instytucji pracujących z osobami z niepełnosprawnością, - liczba udzielonych informacji, - lLiczba udzielonych porad.
Budowanie pozytywnego wizerunku osoby z niepełnosprawnością w społeczeństwie oraz podnoszenie świadomości społecznej w kontekście problemu niepełnosprawności	*2023-2030*	- liczba kolportaży ulotek, informatorów i poradników, - liczba kampanii, spotkań informacyjnych, w których uczestniczyła kadra pomocy społecznej.
Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz osób z niepełnosprawnościami	*2023-2030*	- liczba dofinansowanych imprez, - liczba zleconych zadań, - liczba wspólnych inicjatyw, - liczba posiedzeń Powiatowej Społecznej Rady ds. Osób Niepełnosprawnych
Wspieranie rozwoju infrastruktury społecznej zaspokajającej potrzeby osób z niepełnosprawnością	*2023-2030*	- liczba obiektów z infrastruktury społecznej, edukacyjnej, zdrowotnej, sportowej, kulturalnej, które przystosowano do potrzeb osób z niepełnosprawnością, -liczba miejsc w instytucjach dziennego pobytu, - liczba miejsc w instytucjach zapewniających całodobową opiekę nad osobami z niepełnosprawnością.
Zapewnienie profesjonalnego wsparcia osobom z niepełnosprawnością poprzez kontynuowanie funkcjonowania programu Asystent Osobisty Osoby Niepełnosprawnej	*2023-2030*	- liczba osób, które otrzymały wsparcie asystenta - liczba zrealizowanych godzin usług asystenta - kwota wydatkowana na Program AOON
Zapewnienie profesjonalnego wsparcia osobom z	*2023-2030*	- liczba osób, które otrzymały wsparcie w postaci opieki wytchnieniowej

niepełnosprawnością poprzez kontynuowanie funkcjonowania programu Opieka Wytchnieniowa		- liczba zrealizowanych godzin usług opieki wytchnieniowej - kwota wydatkowana na Program OW
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelski, Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, stowarzyszenia, jednostki samorządu terytorialnego, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim	
Źródła finansowania	Środki PFRON, środki własne powiatu, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych	

Cel strategiczny II: Promocja zatrudnienia i aktywizacja zawodowa

Kierunki działań	***Harmonogram realizacji***	***Wskaźniki***
Monitorowanie zjawiska bezrobocia w powiecie	*2023-2030*	- liczba osób bezrobotnych, - liczba osób długotrwale bezrobotnych, - stopa bezrobocia.
Aktywizacja osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Lubelskim	*2023-2030*	- liczba osób bezrobotnych objętych aktywizacją, - liczba osób, które skorzystały z pośrednictwa pracy, - liczba osób, które skorzystały z poradnictwa zawodowego, - liczba zrealizowanych programów i projektów w zakresie aktywizacji osób bezrobotnych.
Promocja lokalnej przedsiębiorczości	*2023-2030*	- liczna osób, które rozpoczęły prowadzenie działalności gospodarczej.
Promowanie idei kształcenia ustawicznego i zdobywania nowych kwalifikacji zawodowych	*2023-2030*	- liczby osób, które zostały skierowane na szkolenia, - liczby osób, którym sfinansowano koszty studiów Podyplomowych.
Zwiększenie dostępności osób z niepełnosprawnością do zasobów rynku pracy	*2023-2030*	- liczba nowo utworzonych i wyposażonych stanowisk pracy dla osób z niepełnosprawnością, - liczba osób z niepełnosprawnością objętych różnymi formami aktywizacji zawodowej, - liczba staży zawodowych finansowanych ze środków PFRON-u lub z Funduszu Pracy, - liczba studiujących osób z niepełnosprawnością korzystających z programu Aktywny samorząd.
Umożliwienie osobom z niepełnosprawnością powrotu na rynek pracy	*2023-2030*	- liczba warsztatów terapii zawodowej, - liczba miejsc w warsztatach terapii zawodowej,

poprzez objęcie rehabilitacją społeczną w warsztacie terapii zajęciowej		- liczba osób z niepełnosprawnością objętych rehabilitacją społeczną w warsztacie terapii zajęciowej, - liczba byłych uczestników, którzy znaleźli zatrudnienie na otwartym lub chronionym rynku pracy.
Promowanie w powiecie podmiotów ekonomii społecznej (spółdzielnie socjalne, centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej)	*2023-2030*	- liczba podmiotów ekonomii społecznej na terenie powiatu, - liczba osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej.
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim, Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim, jednostki organizacyjne powiatu, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy	
Źródła finansowania	Środki PFRON, środki własne powiatu, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych	

Cel strategiczny III: Rozwój systemu opieki nad dzieckiem i rodziną.

Kierunki działań	***Harmonogram realizacji***	***Wskaźniki***
Pomoc rodzinom i zapobieganie kryzysom rodziny poprzez podejmowanie działań edukacyjnych, informacyjnych, interwencyjnych, psychoedukacyjnych	*2023-2030*	- liczba opracowanych i realizowanych programów i projektów na rzecz rodziny i dziecka, - liczba udzielonych porad, - liczba osób objętych wsparciem psychologa, - liczba osób objętych wsparciem pedagoga, - liczba osób objętych opieką asystenta rodziny, - liczba rodzin, którym udzielono wsparcia w przezwyciężaniu sytuacji kryzysowych.
Wspieranie istniejących rodzin zastępczych	*2023-2030*	- liczba istniejących rodzin zastępczych, - kwota wydatkowana na rodziny zastępcze, - liczba szkoleń/ spotkań informacyjnych dla rodzin zastępczych, - Ilość spotkań w ramach grup wsparcia dla rodzin zastępczych, - liczba udzielonych porad, - liczba posiedzeń dotyczących oceny sytuacji dziecka, - liczba zrealizowanych planów pomocy dziecku, - liczba wychowanków biorących udział w wypoczynku letnim.
Promowanie rodzicielstwa zastępczego i rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej	*2023-2030*	- liczba kampanii promujących rodzicielstwo zastępcze, - liczba przeszkolonych kandydatów na rodziny zastępcze, - liczba wydanych opinii o spełnianiu wymogów przez kandydatów na rodziców zastępczych, - liczba przeprowadzonych rozmów z kandydatami na rodziców zastępczych.

Wsparcie wychowanków będącym w pieczy zastępczej w przygotowaniu się do usamodzielnienia	*2023-2030*	- liczba i kwota świadczeń wypłaconych wychowankom rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo –wychowawczych na usamodzielnienie, - liczba osób usamodzielnianych objętych wsparciem koordynatora, - liczba zatwierdzonych Indywidualnych programów usamodzielnienia, - liczba wypłaconych świadczeń na zagospodarowanie, kontynuowanie nauki - liczba udzielonych porad psychologicznych, pedagogicznych, prawnych.
Profesjonalizacja kadry pieczy zastępczej	*2023-2030*	- liczba osób pracujących w obszarze wspierania rodziny i systemie pieczy zastępczej, - liczba ukończonych szkoleń.
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim, , jednostki organizacyjne pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, sąd, kuratorzy, policja, placówki oświatowe, Poradnia Psychologiczno -Pedagogiczna, asystenci rodziny	
Źródła finansowania	środki własne powiatu, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych	

Cel strategiczny IV: Przeciwdziałanie przemocy domowej

Kierunki działań	***Harmonogram realizacji***	***Wskaźniki***
Upowszechnianie informacji na temat udzielanych form pomocy i wsparcia	*2023-2030*	- liczba opracowanych materiałów edukacyjno - informacyjnych dotyczących przemocy domowej, - liczba informacji umieszczonych na stronie internetowej, -liczba informacji umieszczonych w mediach społecznościowych.
Udzielanie poradnictwa psychologicznego, prawnego, socjalnego	*2023-2030*	- liczba udzielonych porad.
Wsparcie udzielone przez Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach i Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim osobom dotkniętym przemocą	*2023-2030*	- liczba sporządzonych formularzy Niebieskie Karty, - liczba osób, którym udzielono wsparcia, - liczba osób, którym udzielono schronienia, - liczba przeprowadzonych grup wsparcia psychoedukacyjnych i terapeutycznych.
Organizowanie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc	*2023-2030*	- liczba zorganizowanych programów, - liczba uczestników programów, - liczba uczestników programów,

domową i psychologiczno - edukacyjnych		- liczba wydanych zaświadczeń o ukończeniu programu.
Wzmocnienie systemu przeciwdziałania przemocy domowej	*2023-2030*	- liczba podmiotów udzielających bezpłatnego, specjalistycznego wsparcia w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, - liczba osób korzystających ze specjalistycznego wsparcia Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia i Zespołów Interdyscyplinarnych, - liczba posiedzeń Zespołów Interdyscyplinarnych, - liczba Niebieskich Kart, - liczba działań prewencyjnych przeprowadzonych przez Policję w zakresie przeciwdziałania przemocy.
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, Ośrodek Interwencji Kryzysowej, Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia, ośrodki pomocy społecznej, sąd, kuratorzy sądowi, policja, oświata, Zespoły Interdyscyplinarne	
Źródła finansowania	środki własne powiatu, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych	

Cel strategiczny V: Rozwój systemu pomocy społecznej

Kierunki działań	***Harmonogram realizacji***	***Wskaźniki***
Profesjonalizacja kadry pomocy społecznej	*2023-2030*	- liczba pracowników instytucji, którzy podnieśli kwalifikacje, - liczba ukończonych szkoleń, kursów, - liczba zorganizowanych szkoleń dla kadry pomocy społecznej oraz liczba uczestników.
Podjęcie inicjatyw w celu utworzenie mieszkań treningowych i wspomaganych	*2023-2030*	- liczba podjętych inicjatyw, - liczba utworzonych mieszkań, - liczba osób korzystających z mieszkań treningowych i wspomaganych.
Podnoszenie standardu usług w placówkach zapewniających opiekę dzienną	*2023-2030*	- liczba podjętych inicjatyw w celu podniesienia standardu usług, - liczba osób objętych wsparciem w placówkach.
Poszerzanie oferty usług z zakresu opieki całodobowej świadczonej przez domy pomocy społecznej	*2023-2030*	- liczba osób objętych wsparciem w placówkach, - liczba i rodzaj działań mających na celu poszerzanie oferty usług z zakresu opieki Całodobowej.
Poszerzenie oferty usług świadczonych przez Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim i Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach	*2023-2030*	- liczba osób objętych wsparciem w placówkach, - liczba i rodzaj działań przeprowadzonych w celu poszerzenia oferty usług, - liczba i rodzaj udzielanych form wsparcia.

Realizacja projektów i programów społecznych skierowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	*2023-2030*	- liczba realizowanych projektów i programów, - liczba odbiorców programów/projektów.
Nadzór nad jakością usług świadczonych przez placówki pomocy społecznej	*2023-2030*	- liczba przeprowadzonych kontroli.
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, jednostki organizacyjne powiatu, Ośrodek Interwencji Kryzysowej, Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia oraz pozostałe jednostki organizacyjne pomocy społecznej z terenu powiatu tomaszowskiego, ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe	
Źródła finansowania	środki własne powiatu, środki ośrodków pomocy społecznej, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych	

Cel strategiczny VI: Integracja i aktywizacja osób starszych

Kierunki działań	**Harmonogram realizacji**	**Wskaźniki**
Wspieranie działań mających na celu likwidację barier architektonicznych, transportowych i komunikacyjnych zwiększających mobilność seniorów	*2023-2030*	- liczba udzielonych dofinansowań do likwidacji barier w ramach Programu Wyrównywania Różnic Między Regionami.
Zapewnienie miejsc w domu pomocy dla osób w podeszłym wieku	*2023-2030*	- liczba domów pomocy dla osób w podeszłym wieku - liczba miejsc w domu pomocy - liczba osób umieszczonych w DPS w wieku 60+ - liczba mieszkańców domu (narastająco)
Wsparcia organizacji działających na rzecz osób starszych	*2023-2030*	- liczba organizacji działających na rzecz osób starszych, - liczba działań podejmowanych w DPS wspólnie z organizacjami pozarządowymi.
Wspieranie tworzenia oraz działalności klubów seniora oraz placówek wsparcia dziennego dla seniorów	*2023-2030*	- liczba klubów seniora, - liczba osób uczestniczących w klubach seniora, - liczba placówek wsparcia dziennego, - liczba osób uczęszczających do placówek wsparcia dziennego.
Wsparcie dla deinstytucjonalizacji opieki nad osobami starszymi i osobami z niepełnosprawnością	*2023-2030*	- liczba podjętych działań w celu utworzenia środowiskowych domów samopomocy, - liczba podjętych działań w celu utworzenia mieszkań treningowych i wspomaganych,

		- liczba podjętych działań w celu utworzenia domów dziennego pobytu.
Rozwój profilaktyki zdrowotnej	*2023-2030*	- liczba zrealizowanych programów profilaktycznych
Realizatorzy	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim, jednostki organizacyjne pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego,	
Źródła finansowania	środki własne powiatu, środki z budżetu państwa, środki zewnętrzne, w tym unijne, środki organizacji pozarządowych, środki PFRON, środki gmin	

Prognoza zmian

Realizacja działań zaplanowanych w ramach poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych wypracowanych w niniejszym dokumencie powinna przyczynić się m.in. do:

- poprawy sytuacji rodzin i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- podniesienia kompetencji zawodowych osób bezrobotnych i zwiększenia ich szans na podjęcie zatrudnienia na otwartym rynku pracy,
- zwiększenia liczby osób zaktywizowanych zawodowo,
- zwiększenia liczby miejsc pracy,
- zmniejszenia liczby osób bezrobotnych,
- zmniejszenia liczby beneficjentów pomocy społecznej,
- spadku liczby rodzin zmagających się z problemami opiekuńczo- wychowawczymi,
- poszerzenia wiedzy w zakresie właściwego wypełniania ról rodzicielskich,
- zwiększenia dostępności wsparcia dla rodzin zastępczych, zróżnicowania form spędzania czasu wolnego oraz wzrostu liczby dzieci i młodzieży z nich korzystających,
- zmniejszenia skali przemocy domowej,
- poszerzenia wiedzy mieszkańców w zakresie profilaktyki zdrowotnej i zdrowego trybu życia,
- podniesienia poziomu profesjonalizacji kadry pomocy społecznej,
- zwiększenia jakości świadczonych usług,
- zróżnicowania form i zwiększenie efektywności współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami ekonomii społecznej,
- zwiększenie usług środowiskowych w miejscu zamieszkania dla osób w podeszłym wieku.

V. Zarządzanie Strategią

5.1 Monitoring i ewaluacja

Koordynatorem realizacji strategii zgodnie z art. 112 ust. 9 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim. Monitoring i ewaluacja zapisów strategicznych polegać będą na systematycznej ocenie realizowanych działań oraz modyfikacji kierunków działania w przypadku istotnych zmian społecznych, które mogą pojawić się poprzez zmianę regulacji prawnych, czy też narastanie poszczególnych kwestii społecznych. Monitoring i ewaluacja będą prowadzone poprzez

wykorzystanie wskaźników określonych dla poszczególnych celów operacyjnych. Bazą umożliwiającą przeprowadzenie monitoringu i ewaluacji będą stanowiły informacje zawarte w sprawozdaniach oraz informacje i dane otrzymane od instytucji i organizacji, biorących udział w realizacji poszczególnych celów strategicznych.

Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie przygotuje coroczne sprawozdanie z realizacji poszczególnych celów, a następnie przedstawi je Radzie Powiatu. Strategia jest dokumentem otwartym i może być rozszerzana o kolejne programy oraz projekty w zależności od aktualnych potrzeb.

Założenia strategii będą wdrażane również poprzez programy działań w sferze społecznej: program rozwoju pieczy zastępczej, program działań na rzecz osób niepełnosprawnych, program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie, programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc.

5.2 Ramy finansowe Strategii

Środki finansowe na działania zaplanowane w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Tomaszowskiego na lata 2023 – 2030 będą pochodzić z:

1) budżetu powiatu tomaszowskiego (w tym budżetów jednostek organizacyjnych powiatu),
2) budżetów gmin z terenu powiatu tomaszowskiego (w tym budżetów jednostek organizacyjnych gmin),
3) budżetu państwa w ramach dotacji na dofinansowanie zadań własnych,
4) budżetu państwa na finansowanie realizacji zadań zleconych,
5) Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych,
6) funduszy europejskich,
7) innych programów i grantów.

Szczegółowe określenie wysokości planowanych środków na realizację strategii nie jest możliwe ze względu na długi okres obowiązywania dokumentu, brak długookresowych źródeł finansowania, a także wieloletnich dokumentów finansowych określających planowane wydatki powiatu na bieżącą działalność. Zakłada się, że cele i działania strategii będą wyznaczały kierunki finansowania polityki społecznej powiatu i będą uwzględniane przy konstruowaniu budżetu powiatu w kolejnych latach. Zapisy dokumentu będą również kierunkami starań o pozyskiwanie środków zewnętrznych na finansowanie działalności poszczególnych jednostek. Strategia jest dokumentem nadrzędnym nad tworzonymi programami z zakresu polityki społecznej powiatu.

Prognozy wykorzystywane do sporządzenia ram finansowych strategii przyjęto w oparciu o procentową strukturę wydatków socjalnych w latach 2018-2022, która została opracowana na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej. Prognoza uwzględnia także ryzyka finansowe tj. zmianę przepisów, wzrost wydatków, inflację. W prognozie na lata 2023-2030 zastosowaną średnią wzrostu o 9% w skali roku wydatków na pomoc społeczną.

Zawarte w dokumencie strategii wartości finansowe mają jedynie charakter szacunkowy i będą weryfikowane i korygowane w ramach corocznie uchwalonego budżetu powiatu tomaszowskiego.

Tabela nr 36. *Budżet Powiatu Tomaszowskiego z wyodrębnieniem wydatków na pomoc społeczną– prognoza na lata 2022-2030*

Wyszczególnienie	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ogółem wydatki	**18 871 561**	**20 998 129**	**22 579 994**	**24 612 192**	**26 827 289**	**29 241 746**	**31 873 502**	**34 742 118**	**37 868 908**
placówki opiekuńczo –wychowawcze	962 684	1 505 000	1 500 000	1 635 000	1 782 150	1 942 544	2 117 373	2 307 937	2 515 651
Domy pomocy społecznej	7 407 762	8 074 461	8 801 162	9 593 267	10 456 661	11 397 760	12 423558	13 541 678	14 760 429
Ośrodek Wsparcia	965 967	1 052 904	1 147 665	1 250 954	1 363 539	1 486 258	1 620 021	1 765 823	1 92 4747
Rodziny zastępcze	1 494 773	1 593 669	1 727 922	1 883 435	2 052 944	2 237 709	2 439 103	2 658 622	2 897 898
Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia	493 000	537 370	585 733	638 449	695 909	758 541	826 810	901 223	982 333
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	1 361 728	1 492 369	1 468 344	1 600 495	1 744 540	1 901 549	2 072 688	2 259 230	2 462 561
Ośrodek interwencji kryzysowej	475 063	517 819	564 423	615 220	67 0590	730 943	796 728	868 434	946 593
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	5 106 955	5 566 581	6 067 573	6 613 655	7 208 884	7 857 684	8 564 875	9 335 714	10 175 928
Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	603 629	657 956	717 172	781 717	852 072	928 758	1 012 346	1 103 457	1 202 768

5.3 Główni realizatorzy Strategii

1. Samorząd Powiatowy
2. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim – koordynator
3. Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Lubelskim
4. Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim
5. Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia w Tyszowcach
6. Dom Pomocy Społecznej w Tyszowcach
7. Dom Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim
8. Ośrodek Wsparcia w Tomaszowie Lubelskim
9. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim
10. Specjalny Ośrodek Szkolno- Wychowawczy w Tomaszowie Lubelskim
11. Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Tomaszowie Lubelskim
12. Jednostki organizacyjne pomocy społecznej z terenu powiatu tomaszowskiego
13. Organizacje pozarządowe z terenu powiatu tomaszowskiego

Spis tabel

Numer tabeli	*Tematyka*	strona
Tabela nr 1	*Powierzchnia poszczególnych gmin w Powiecie Tomaszowskim na koniec 2022 roku*	6
Tabela nr 2	*Ludność w gminach w Powiecie Tomaszowskim w 2022r.wg danych GUS*	7
Tabela nr 3	*Ludność kraju, województwa, powiatu i gmin według płci, dane GUS z 2022 roku*	7
Tabela nr 4	*Prognozy ludności powiatu tomaszowskiego wg danych GUS*	9
Tabela nr 5	*Przyrost naturalny w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022*	9
Tabela nr 6	*Ludność w powiecie tomaszowskim wg grup wieku w 2022r.*	10
Tabela nr 7	*Ludność w wieku poprodukcyjnym w latach 2002, 2011,2021*	11
Tabela nr 8	*Liczba mieszkańców Domu Pomocy Społecznej oraz koszt utrzymania mieszkańca*	19
Tabela nr 9	*Liczba mieszkańców Domu Pomocy Społecznej oraz koszt utrzymania mieszkańca*	20
Tabela nr 10	*Osoby korzystające ze wsparcia OIK w latach 2018-2022*	21
Tabela nr 11	*Osoby korzystające ze wsparcia SOW w latach 2018-2022*	21
Tabela nr 12	*Główne powody udzielania osobom i rodzinom pomocy społecznej w powiecie tomaszowskim w roku 2022*	27
Tabela nr 13	*Struktura wydatków na zadania realizowane w ramach polityki społecznej*	32
Tabela nr 14	*Zatrudnienie w poszczególnych sektorach według klasyfikacji PKD2007 w powiecie tomaszowskim*	36
Tabela nr 15	*Osoby bezrobotne w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022*	37
Tabela nr 16	*Stopa bezrobocia w kraju, województwie i powiecie w latach 2018-2022*	37
Tabela nr 17	*Bezrobotni z powiatu tomaszowskiego według płci i miejsca zamieszkania*	37
Tabela nr 18	*Podstawowe dane dotyczące osób z niepełnosprawnością w powiecie tomaszowskim według narodowego spisu powszechnego 2021*	40
Tabela nr 19	*Liczba wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności w latach 2010-2015 wraz z podaniem przyczyny niepełnosprawności*	44
Tabela nr 20	*Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności dla osób powyżej 16 roku życia z uwzględnieniem stopnia niepełnosprawności*	43
Tabela nr 21	*Liczba wydanych przez Poradnie Psychologiczno – Pedagogiczna w Tomaszowie Lubelskim orzeczeń w latach szkolnych 2017-2022*	45
Tabela nr 22	*Koszt funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej*	48
Tabela nr 23	*Dofinansowanie do turnusów rehabilitacyjnych w latach 2018-2022*	49

Tabela nr 24	*Dofinansowanie do zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze w latach 2018-2022*	50
Tabela nr 25	*Dofinansowanie do likwidacji barier w latach 2018-2022*	50
Tabela nr 26	*Środki pozyskane w ramach Programu wyrównywania różnic między regionami w latach 2018-2022*	52
Tabela nr 27	*Środki pozyskane w ramach programu Aktywny samorząd w latach 2018-2022*	52
Tabela nr 28	*Stan pieczy zastępczej na terenu powiatu tomaszowskiego*	55
Tabela nr 29	*Porównanie wydatków ponoszonych na dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych i w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2018 - 2022.*	55
Tabela nr 30	*Wydatki poniesione na dzieci przebywające w instytucjonalnej pieczy zastępczej w latach 2018-2022*	56
Tabela nr 31	*Liczba założonych „Niebieskich Kart" w gminach Powiatu Tomaszowskiego w latach 2018-2022*	58
Tabela nr 32	*Osoby korzystające ze wsparcia SOW z powodu przemocy domowej w latach 2018-2022*	60
Tabela nr 33	*Osoby korzystające ze wsparcia OIK z powodu przemocy w rodzinie w latach 2018-2022*	60
Tabela nr 34	*Prognoza ludności powiatu tomaszowskiego w roku 2050*	62
Tabela nr 35	*Liczba organizacji pozarządowych w poszczególnych gminach powiatu tomaszowskiego*	65
Tabela nr 36	*Budżet Powiatu Tomaszowskiego z wyodrębnieniem wydatków na pomoc społeczną– prognoza na lata 2022-2030*	77

Spis wykresów

Numer wykresu	Tematyka	strona
Wykres nr 1	*Ludność powiatu tomaszowskiego według danych GUS*	8
Wykres nr 2	*Prognozy ludności powiatu tomaszowskiego w latach 2025-2050 według danych GUS*	9
Wykres nr 3	*Struktura ludności wg wieku w powiecie tomaszowskim*	10
Wykres nr 4	*Główne powody przyznania świadczeń z pomocy społecznej w roku 2022*	28
Wykres nr 5	*Osoby pracujące w powiecie tomaszowskim*	35
Wykres nr 6	*Osoby pracujące w poszczególnych sektorach według klasyfikacji PKD2007*	36
Wykres nr 7	*Osoby z niepełnosprawnością w powiecie tomaszowskim według kategorii wiekowych*	41
Wykres nr 8	*Orzeczenia o niepełnosprawności wydane w latach 2018 -2022*	42

Wykres nr 9	*Struktura osób niepełnosprawnych według stopnia niepełnosprawności*	44
Wykres nr 10	*Liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty" w powiecie tomaszowskim w latach 2018-2022*	59